

Verkojäämistön käsittelyn palvelupolku

Elisa Pyykkönen

Tekijä(t) Elisa Pyykkönen	
Koulutusohjelma Tietojenkäsittely	
Raportin/Opinnäytetyön nimi Verkkojäämistön käsittelyn palvelupolku	Sivu- ja liitesivumäärä 45 + 7
<p>Verkon ja sosiaalisen median käyttö yleistyy yhä enenevässä määrin, ja ihmiset jättävät jälkeensä fyysisen jäämistön lisäksi digitaalista jäämistöä kuoltuaan. Digitaalinen jäämistö muodostuu digitaalisesta materiaalista, jota henkilö jättää jälkeensä kuolemansa jälkeen. Tämä materiaali kattaa digitaalisen sisällön kuten verkkoon julkaistun sisällön, tiedostot, sosiaalisen median tilit, muut verkkotilit, viestit ja sähköpostit.</p> <p>Opinnäytetyö pyrkii vastaamaan kysymykseen mitä sosiaalisen median kanaviin tuotetulle digitaaliselle materiaalille tapahtuu käyttäjän kuoleman tai toimintakyvyn menettämisen jälkeen, miten omaan verkkokuolemaan voi varautua ja mitä mahdollisuuksia sukulaisilla on verkkoon kuoleman jälkeen jääneen materiaalin suhteen. Tutkitut sosiaalisen median kanavat on valittu suomalaisten verkkokäyttäytymisen perusteella.</p> <p>Opinnäytetyö on tutkimustyyppinen opinnäytetyö. Tutkimusmenetelmät ovat kvalitatiivinen sisältöanalyysi, kvantitatiivinen tutkimus ja toiminnallinen osuus, jonka tuloksena on ohjeistus digitaalisen jäämistön hallintaan niin käyttäjän kuin omaistenkin näkökulmasta. Suurin tavoiteltu hyöty opinnäytetyöstä on lukijan varautuneisuusasteen nostaminen.</p> <p>Sisältöanalyysissä tutkitaan tarjolla olevia ohjeistuksia, digijäämistön käsittelyyn ja kuolemaan liittyviä lakeja ja rikoksia sekä palveluntarjoajien omia käytänteitä digitaalisen jäämistön ja tilien hallintaan. Suomalaisille ei ole tarjolla yhtenäistä palvelua digijäämistön hallintaan ja ohjeita tarjoavat lähinnä yksityiset toimijat. Lainsäädännöllisesti kuolleen ei katsota nauttivan samoja oikeuksia erimerkiksi yksityisydensuojan kannalta kuin elävien. Tilin hallinnan työkalut voidaan jakaa neljään palveluntarjoajien osalta: perintöyhteyshenkilön asettaminen, käyttämättömyydenhallinta, muistotili ja tilin poistamismääritys. Usein tilin hallinta jää kuitenkin omaisten huoleksi, sillä monikaan ei ole osannut kattavasti varautua omaan kuolemaansa.</p> <p>Opinnäytetyön osana suoritettiin kvantitatiivinen kyselytutkimus, jonka tarkoituksena on selvittää suomalaisten varautuneisuutta ja suhtautumista digijäämistöä kohtaan. Varautumistaso ei ollut korkea, vaikka kaikkien vastaajien sosiaalisen median käyttö oli päivittäistä.</p> <p>Kyselyn ja sisältöanalyysin tulosten pohjalta opinnäytetyön ohessa luotiin tuote, joka on verkkosivu, joka sisältää ohjeistuksen omaan digijäämistön varautumiseen ja ohjeet läheisen digijäämistön käsittelyyn. Sivuston tarkoituksena on lisätä tietoisuutta ja vähentää omaisten kokemaa taakkaa.</p>	
Asiasanat Digitaalinen jäämistö, sosiaalinen media, kuolema, palvelupolku	

Sisällys

1	Johdanto	1
1.1	Tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön rajaus.....	1
1.2	Tutkimuksen tavoite	2
1.3	Tutkimusmenetelmät.....	3
2	Verkkojäämistö ja sähköisen materiaalin käsittely	4
2.1	Ohjeistuksia ja palveluita digitaalisen jäämistön käsittelyyn.....	5
2.2	Lait ja rikollisuus kuolemaan ja tietosuojaan liittyen.....	7
2.3	Sosiaalisen median käyttö Suomessa.....	10
2.4	Palveluntarjoajat ja tilinhallinta	12
3	Kysely asenteista digijäämistöä kohtaan ja varautuneisuudesta niiden hallinnointiin...22	
3.1	Kyselyn toteutus.....	22
3.2	Kyselyn tulokset ja niiden analysointi	23
3.3	Kyselyn ja tutkimusaineiston pohjalta luotu ohjesivusto.....	26
4	Pohdinta.....	28
4.1	Yhteenveto.....	28
4.2	Tutkimuksen luotettavuus	32
4.3	Kehittämis- ja jatkotutkimusehdotukset	32
4.4	Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi.....	34
	Lähteet	36
	Liitteet.....	46
	Liite 1. Tietosuojavaltuutetun toimiston sähköpostivastaus.....	46
	Liite 2. Chat keskustelu Spotifyn tuen kanssa	48
	Liite 3. Kysely asenteista digijäämistöä kohtaan ja varautuneisuudesta niiden hallinnointiin	49
	Liite 4. Kyselyn tulokset.....	52
	Liite 5. Ohjesivuston kuvakaappaus: sivu 1	56
	Liite 6. Ohjesivuston kuvakaappaus: sivu 2	57
	Liite 7. Ohjesivuston kuvakaappaus: sivu 3	58

1 Johdanto

The Guardian arvioi, että vuonna 2100 saattaa Facebookissa olla 4,9 miljardin kuolleen tiedot. Kuka kontrolloi digitaalista jäämistöämme, kun meistä aika jättää? (Tait 2.6.2019.) Ongelma on siinä mielessä uusi, että sosiaalinen media on suhteellisen uutta, eikä sen käyttäjiä ole vielä kuollut massoittain. Näin ollen lainsäädännössä siitä ei ole vielä säädetty selvästi erikseen. (Valkama 3.3.2021.) Vaikka parantumattomasti sairaat saattavat pohtia verkkojäämistöään, suurin osa verkonkäyttäjistä ei tule pohtineeksi sitä. The Guardian kertoo, että YouGovin tekemässä kartoituksessa vain 7 % vastaajista halusi sosiaalisen median tiliensä pysyvän pystyssä kuolemansa jälkeen. (Tait 2.6.2019.)

Tämä opinnäytetyö pyrkii vastaamaan, mitä verkkoon tuotetulle digitaaliselle materiaalille tapahtuu käyttäjän kuoleman tai toimintakyvyn menettämisen jälkeen, miten omaan verkkokuolemaan voi varautua ja mitä mahdollisuuksia sukulaisilla on verkkoon kuoleman jälkeen jääneen materiaalin suhteen. Opinnäytetyön aihe on ajankohtainen. Melkein 60 % maailman väestöstä on jo internetissä (Kemp 2020) ja näin ollen voidaan olettaa, että verkkoon tuotetun materiaalin määrä myös lisääntyy. Tämän lisäksi sosiaalisen median käyttö vanhempien ikäryhmien parissa Suomessa on kasvanut (Tilastokeskus 2020b). Vanhemmat ihmiset oletetusti menehtyvät ennen nuorempia, joten he myös jättävät todennäköisemmin verkkojäämistöä aiemmin jälkeensä. Näin ollen yhä useampi joutuu jossain välissä kohtaamaan esimerkiksi kuolleen henkilön sosiaalisen median tilejä. Digitaalisen perinnön käsittelyä ja pääsyä siihen eivät pääsääntöisesti hallinnoi lait vaan alustat ja korporaatit, kuten Facebook, kirjoittavat käytänteet puolestamme (Tait 2.6.2019). Näin ollen käytänteitä on hankala tietää etukäteen tutustumatta erikseen palveluntarjoajien asettamiin sääntöihin.

Aiheeseen liittyvän opinnäytetyön on tehnyt Rautavaara Yazmine vuonna 2013: Digitaalinen kuolema Facebookissa: digitaalisen jäämistön nykytila ja tulevaisuus. Kyseinen opinnäytetyö keskittyy pääasiassa aiheeseen Facebookin näkökulmasta. Lisäksi muita aiheita sivuavia aiempia opinnäytetöitä ovat Outi Laitisen (2016): Digitaalinen hautaus: Kuolleen työntekijän sähköisen perinnön kohtalo ja Paula Tapanisen sekä Jane Vikeväkorvan (2018): Digitaalinen omaisuus perintönä ja palveluntarjoajien käyttöehtojen vaikutus sen omistusoikeuteen.

1.1 Tutkimuskysymykset ja opinnäytetyön rajaus

Opinnäytetyössä pyritään selvittämään, millaisin ehdoin käyttäjän dataa käsitellään tämän kuoltua, mitä datalle tapahtuu, kuka voi vaikuttaa datan kohtaloon ja kenelle sitä mahdollisesti voidaan luovuttaa ja millä ehdoin. Halutaan myös selvittää, kuinka hyvin käyttäjä itse

pystyy varautumaan etukäteen eri palveluiden kohdalla oman datansa kohtaloon ja mikä on hallitseva mielipide oman kuolemanjälkeisen datan tulevaisuutta kohtaan.

Opinnäytetyö pyrkii keskittymään digitaaliseen jäämistöön suomalaisen käyttäjän näkökulmasta niin paljon kuin mahdollista, eli eri maiden väliset lainsäädännölliset- ja datankäsittelyperusteet sekä hallinnolliset aihepiirit jäävät minimiin ja kokonaan pois, mikäli niillä ei ole vaikutusta suomalaisiin verkkokäyttäjiin. Sosiaalinen media on kuitenkin yleensä kansainvälistä ja suurimmat palveluntarjoajat ulkomaalaisia, joten tätä ei voida kokonaan sivuuttaa. Opinnäytetyössä ei myöskään käsitellä varjoprofiileja, jotka ovat käytännössä käyttäjistä ja ei-käyttäjistä näiden tietämättä muodostettua dataa. Koska yksittäisen palvelun ja tapauksien osalta on jo tehty opinnäytetöitä ennen, ei tässä opinnäytetyössä haluta keskittyä vain yhteen palveluun vaan koota kokonaisvaltainen näkemys aiheen ympäriltä.

Palvelupolku, eli customer journey map, on visuaalinen kuvaus asiakkaan vuorovaikutuksesta yrityksen kanssa. Se kuvataan asiakkaan näkökulmasta ja auttaa havainnoimaan palvelun kontaktipisteet. (Törrönen 24.2.2020.) Opinnäytetyössä kuitenkin puhutaan useammasta palveluntarjoajasta, joiden menetelmät poikkeavat toisistaan, jolloin jokaisen yksittäisen palvelun visualisointi ei toisi lukijalle oleellista arvoa. Palvelun oleelliset tapahtumat on pyritty kuvaamaan sanallisesti käsiteltävien yksittäisten palveluiden kohdalla.

1.2 Tutkimuksen tavoite

Opinnäytetyön tavoitteena on tunnistaa nykyisiä käytänteitä digitaalisen verkkojäämistön käsittelyyn ja tuottaa sekä koota yleiskäyttöinen ohjeistus digitaalisen verkkojäämistön käsittelyn palvelupolusta. Tavoitteena on myös herättää keskustelua verkkojäämistön kohtalosta ja saada palveluiden käyttäjä ajattelemaan, miten haluaisi omaa verkkojäämistöään käsiteltävän. Lisäksi tavoitteena on auttaa omaisia sekä palveluntarjoajia jäämistön toivontunlaisessa ja oikeellisessa käsittelyssä.

Opinnäytetyö tutkii verkkosivujen omia ohjeistuksia ja palveluita digitaalisen jäämistön käsittelyyn sekä omaan kuolemaan varautumiseen. Lisäksi tutkitaan aiheesta kirjoitettuja julkaisuja. Osana opinnäytetyötä suoritetaan kyselytutkimus, jonka tavoitteena on kartoittaa vastaajien varautuneisuustasoa sosiaalisen median tilien ja niiden sisältämän materiaalin tulevaisuudesta kuoleman varalta, sekä yleistä suhtautumista verkkoon jääneen materiaalin osalta.

Opinnäytetyötä voivat hyödyntää niin verkkopalveluiden tarjoajat kuin palveluiden käyttäjätkin. Lisäksi opinnäytetyö voi toimia pohjana uusille mahdollisille palveluille, joita digitaalisen jäämistön käsittelyn ympärille tulevaisuudessa voi syntyä. Suurin tavoiteltu hyöty opinnäytetyöstä on käyttäjän varautuneisuusasteen nostaminen.

1.3 Tutkimusmenetelmät

Opinnäytetyö on luonteeltaan tutkimustyyppinen opinnäytetyö. Tutkimusmenetelmät ovat kvalitatiivinen sisältöanalyysi ja kvantitatiivinen kyselytutkimus. Sisältöanalyysissa tutustutaan yleisimmin käytettyjen palveluiden kuten Facebookin, Instagramin ja Googlen käyttöehtoihin ja uutisiin aiheesta, sekä muuhun kirjallisuuteen käyttäjän kuolemaan, digitaalisen perintään ja tilinhallintaan liittyen. Kyselytutkimuksen tavoitteena on selvittää käyttäjien varautuneisuusastetta ja kiinnostusta aiheita kohtaan ja näin ollen selvittää onko toiminnallisen osuuden toteutukselle tarvetta. Vaikka opinnäytetyö ei olekaan toiminnallinen opinnäytetyö luonteeltaan, on produkti olennainen osa opinnäytetyön aiheita ja päämäärää, mikäli hypoteesi siitä, että ihmiset eivät ole varautuneet oman digitaalisen jäämistönsä kohtaan, toteutuu.

2 Verkkojäämistö ja sähköisen materiaalin käsittely

Mikäli henkilö elämänsä aikana käyttää internetiä, julkaisee sisältöä verkkoon tai tallentaa tiedostoja pilvipalveluihin, henkilön kuoleman jälkeen tästä jää jäljelle digitaalista materiaalia, joka muodostaa digitaalisen jäämistön. Tällaista materiaalia ovat esimerkiksi sosiaalisen median tilit, sähköpostit, tiedostot koneella, puhelimen sisältämät tiedostot ja viestit, tiedostot pilvipalveluissa, sekä muut verkkotilit kuten esimerkiksi verkkopankki, maksutilit, verkkokaupat ja tapahtumasivustot. (Kessler 17.12.2020.) Osa materiaalista on korostetun henkilökohtaista vailla taloudellista merkitystä, kuten valokuvat, kirjat ja musiikki, mutta sähköiseen aineistoon voi sisältyä myös taloudellisesti merkityksellistä arvoa. Esimerkiksi tilanteessa, jossa menehtynyt on harjoittanut liiketoimintaa pienyrityksessä vastuunalaisena yhtiömiehenä, yhtiö ei lakkaa olemasta kuoleman tapauksesta, niinpä näissä tilanteissa vaarana voi olla, että yrittäjän kuoleman takia koneen salasanan taakse saattaa jäädä arvokasta yritystä koskevaa tietoa. (Kangas 2012, 2–3.) Digitaalisen kuoleman suunnittelu on käytännössä päättämistä siitä, mitä esimerkiksi elektroniselle musiikkikirjastollesi tapahtuu, kuka saa pääsyn pilvessä säilyttämiisi valokuviin ja miten digitaaliset salaisuutesi turvataan kuoleman jälkeen (Tait 2.6.2019). Kuolleiden ihmisten dataa on mahdollista myös käyttää hyödykseen kaupallisiin tarkoituksiin (Valkama 3.3.2021), mistä harvempi ihminen tuskin innostuu.

Kuoleman jälkeinen yksityisyys käsitetään henkilön oikeutena määritellä, mitä verkkoon jaetulle materiaalille tapahtuu henkilön menehdyttyä. Useimpien Euroopan maiden lakien mukaan menehtyneellä ei olisi oikeutta yksityisyydensuojaan. Oletus siitä, että vainajalla ei olisi oikeutta yksityisyydensuojaan ruumiillisen läsnäolonsa loputtua on kyseenalaistettu verkostoituneessa yhteiskunnassamme. Internetkäyttäjän taakseen jättämän digitaalisen perinnön ilmiö on aiheuttanut uusia haasteita oikeusjärjestelmälle. (Buitelaar 2017.)

Sosiaalisen median vaikuttajien ja julkisuuden henkilöiden tilejä ei useinkaan poisteta näiden kuoltua. Esimerkiksi vuonna 2020 kuolleen somevaikuttaja ja tosi-tv-tähti Janita Lukkarisen Instagram-tili on edelleen pystyssä ja julkisena. Lukkarisen isä julkaisi tyttärensä toivomuksesta tämän tilille kuoleman jälkeisen viestin seuraajilleen. (Hopi 06.12.2020.) Myös 2019 kuolleen bloggaaja ja Vaikuttajamedia-blogiyhteisön perustajajäsenen Eveliina Ylösen blogi Queen of Eve ja Instagram-tili ovat edelleen saatavilla ja julkisena. Sukulaiset ilmoittivat kolme päivää Ylösen kuolemasta tämän Instagram-tilillä ja blogissa Ylösen poismenosta. (Tähtivaara 23.2.2020.) Uutiskynnyksen ylittäviä kotimaisia sosiaalisen median vaikuttajia ei paljoa löydy, mutta varmasti monen muunkin sosiaalista mediaa työseen tekevän tilit jäävät elämään tekijän kuoltua. Ulkomailta näitä tapauksia löytyy enem-

män. On myös todennäköistä, että harrastusmielessä esimerkiksi blogia, videoblogia, Instagramia tai muuta pitävän pienemmän yleisön omaavan henkilön tilit jäävät elämään kuoleman jälkeen, sillä sukulaisilla ei näistä välttämättä ole tietoa tai tahtoa selvittää, kuinka tilit poistetaan tai he eivät näitä tahdo edes poistaa.

2.1 Ohjeistuksia ja palveluita digitaalisen jäämistön käsittelyyn

Suomalaisille ei ole tarjolla kuolemaan liittyvää yhtenäistä virallista palvelua, vaan eri palvelut löytyvät eri toimijoiden alta. Vuonna 2013 Suomeen perustettiin ensimmäinen digitaalinen hautaustoimisto Mors Digitalis OY (Savela 2014), joka on kuitenkin lopettanut toimintansa elokuussa 2020 (Yritys ja yhteisötietojärjestelmä).

Monien hautaustoimistojen sivuilta kuten esimerkiksi Memoria Hautaustoimistot (s.a.) löytyy usein ohjeistusta yleisimpien verkkotilien kuten Facebookin ja sähköpostin poistamiseen. Myös Kela tarjoaa kansalaisille muistilistan omaisen kuolemaa varten. Kela ohjeistaa vain yleisluontoisesti omaisia muistamaan lopettamaan menehtyneen sosiaalisen median ja muiden verkkopalveluiden tilit. Ohjeessa mainitaan eri palveluilla olevan erilaiset ohjeet tilien sulkemiseen ja mikäli omainen tietää tunnukset ja salasanat, voi hän joissain palveluissa sulkea tilin näiden avulla. (Kela 2020.) Kansallinen senioriliitto ry:llä (s.a.) ohjeistetaan käyttäjiä hieman tarkemmin erilaisista tilinhallintatavoista ja mahdollisuuksista digitaalisen kuoleman varalle. Sivulta löytyy lisäksi ohjeistuksia sukulaisille, mitä vainajan tilille on mahdollista tehdä. Myös senioreille suunnatulla Enter ry:llä on ohjeistuksia digijäämistön varalle. Heidän ohjeistuksissaan neuvotaan kirjaamaan eri laitteiden ja palveluiden käyttäjätunnuksia ja salasanoja ylös esimerkiksi paperivihkoon tai digitaaliseen taulukkoon. Ohjeistuksen mukaan kaikkia käyttäjätilejä ei ole tarve kirjata ylös, vaan vain sellaiset sovellukset, jotka sisältävät tärkeitä dokumentteja, valokuvia tai varallisuutta sekä laskutettavat palvelut, kuten esimerkiksi sähköpostitilit, pilvipalvelut, yhteisöpalvelut, suoratoistopalvelut, ostetut pelit ja e-kirjat sekä rahapelien ja maksusovellusten käyttäjätilit. Ohjeistuksessa muistutetaan myös tietoturvasta ja se antaa kirjattujen käyttäjätunnusten ja salasanojen suojaamiseen vinkkejä. Ohjeistuksessa kerrotaan myös joillakin palveluilla olevan mahdollisuus määrittää henkilön, joka huolehtii tilin lopettamisesta tai muistotilaan asettamisesta. Lisäksi Googlen käyttämättömyydenhallinta mainitaan. (Enter 2019a, 2-5.) Enterillä on myös samaan tapaan ohjeistus läheisille kuinka menehtyneen digitaalista jäämistöä voi hoitaa (Enter 2019b).

Vaikka virallista ja yhtenäistä palvelua Suomessa ei vielä ole, tiedostetaan digitaalisen jäämistön tuoma ongelma (Valkama 3.3.2021). Digi- ja väestötietovirasto, Verohallinto, Finanssiala muiden sidosryhmien kanssa ovat ryhtyneet pohtimaan, kuinka omaisen harteille jäävää läheisen kuolemaan liittyvää byrokratiaa voitaisiin vähentää. Hanke on vielä

vaiheessa. (Suomidigi 28.1.2021.) Omaisen kuolemaan liittyen on kuitenkin rakennettu jo palvelupolku, joka käsittelee kuoleman hoitoa omaisen näkökulmasta kuoleman rekisteröinnistä omaisuuden jakoon (kuva 1). Palvelupolussa ei kuitenkaan puhuta digitaalisen perinnön ja sosiaalisen median selvitystyöstä, sillä hankkeen keskeinen kohde on mitä tapahtuu kuollessa, eikä digitaalisessa omaisuudessa (Valkama 3.3.2021). Digitaalinen materiaali saattaa kuitenkin sisältää perunkirjoitukseen tarvittavaa omaisuutta erilaisten verkkotilien ja kryptovaluuttojen muodossa, mitä omainen ei ehkä tule ajatelleeksi.

Omaisen kuolema

1. Kuoleman rekisteröinti

- Henkilö kuolee
 - omainen on yhteydessä poliisiin, jos kuolema sattuu muualla kuin sairaalassa
- Tilanteen ymmärtäminen
- Yhteys maistraattiin
 - kuoleman rekisteröinti

2. Käytännön asioiden hoito

- Omainen yhteydessä tarpeellisiin tahoihin
 - pankki, Kela, kirkko ja hautaus toimisto, maistraatit, vakuutusyhtiöt, maanmittauslaitos
- Testamentti

3. Sukuselvitys (kesto 1-3kk)

- Sukuselvityksen käynnistys
- Sukuselvityksen vastaanotto
- Dokumenttien keräämistä peruskirjoitusta ja perinnönjakoa varten

4. Perunkirjoitus

- Selvitys omaisuuden arvosta, perunkirjoituksen laatiminen, perunkirjoituksen lähetyt, asioiden selvittely ja kyselyä
- Lisääjän hakeminen
 - mikäli kolmen kuukauden aika ei riitä asioiden selvitykseen

5. Omaisuuden hallinta

- Papereiden toimittaminen ja erillisestä omaisuudesta huolehtiminen
 - pankki, maistraatti, verottaja, kiinteistöväylittäjä
 - vainajan laskujen maksaminen ja velkojen sopiminen

6. Omaisuuden jako

- Verottaja ilmoittaa perintöverosta
- Jakokirja
- Omainen laittaa vainajan omaisuuden myyntiin
- Omaisuuden myynnin verottaminen

Kuva 1. Omaisen kuolema (mukaillen Digi- ja väestötietovirasto 23.5.2019)

Vainajan tilien poistamisen ulkoistaminen yritykselle on tällä hetkellä haastavaa, sillä monet palvelut vaativat lähiomaisen tai pesänhoitajan toimia tilien sulkemiseen (Facebook 2020d; Facebook 2021a; Google 2021a). Näin ollen se, mitä tileille käy kuoleman jälkeen jää paljolti oman varautumisen, omaisten ja palveluntarjoajien varaan.

2.2 Lait ja rikollisuus kuolemaan ja tietosuojaan liittyen

EU:n yleisessä tietosuoja-asetuksessa 2016/679 (GDPR), jota on Suomessa sovellettu 2018 alkaen, säädetään siitä, miten yksityishenkilöt, yritykset ja organisaatiot käsittelevät henkilötietoja Euroopan unionin alueella ja EU:ssa asuvien henkilöiden henkilötietojen käsittelyä EU:n ulkopuolella. Tietosuoja-asetusta ei sovelleta vainajien henkilötietojen käsittelyyn. (Valajärvi 3.2.2021; Your Europe 2020.) Jäsenvaltiot voivat kuitenkin säätää kuolneiden henkilöiden henkilötietoja koskevista säännöistä, mutta Suomen lainsäädännössä ei näin olla tehty. Vielä ei ole yleisen tietosuoja-asetuksen aikaista oikeuskäytäntöä vainajan henkilötietojen käsittelystä. (Valajärvi 3.2.2021.)

Vainajalle suojaa antaa verkossa lähinnä rikoslain (19.12.1889/39) 24 luvun 9 §:n 2 momentti, jonka mukaan kunnianloukkauksesta voidaan tuomita henkilö, joka esittää menehtyneestä valheellista tietoa siten, että teko aiheuttaa kärsimystä vainajan läheisille, joka voi olla esimerkiksi läheinen työkaveri. Yksityiselämänsuojaa vainaja ei nauti, joten menehtyneestä on näin ollen mahdollista julkaista erittäin arkaluontoista tietoa, ilman että kyseessä on rangaistava teko. Tämä mahdollistaa myös esimerkiksi alastonkuvan julkaisun, tiedon syyllistymisestä seksuaalirikokseen, taloudelliset asiat tai itsemurhan, kunhan ei loukata muiden elossa olevien henkilöiden yksityiselämää koskevia seikkoja. (Forss 3.12.2016.) Perusoikeuksien tulkinta on sidoksissa aikakauden arvoihin, ja viime vuosina onkin ilmennyt enemmän painotusta siinä, että perusoikeuksien vaikutus ei lakkaisi kuolemaan (Kangas 2012, 30; 23).

Vainajan potilastietoihin ja näiden luovutukseen liittyviin säädöksiin löytyy selkeimmät ohjeistukset, jotka eivät jätä yhtä paljon tulkinnanvaraa. Esimerkiksi potilasasiakirjat ovat myös ihmisen kuoleman jälkeen salassa pidettävää tietoa, joita lähiomainen voi saada vain tietyin edellytyksin, eikä näitä tietoja saa luovuttaa edelleen muuhun tarkoitukseen. Lainsäädännössä ei kuitenkaan ole tarkasti rajattu, mitä potilasasiakirjoja voidaan lähiomaiselle luovuttaa ja luovutusharkinta sekä päätöksenteko on terveydenhuollon toimintayksikön tai yksityislääkärin harkinnan varassa. Vainajan lähiomaisen määritelmä ei myöskään ole täysin aukoton. Potilastietojen lisäksi kuolintodistus on salassa pidettävä asiakirja, mikäli henkilön kuolemasta on alle 50 vuotta. (Suomi.fi 2020a.) Kuolintodistus voi pitää sisällään salassa pidettävää tietoa, joka omaisten on otettava huomioon asiakirjan käsittelyssä (Suomi.fi 2020b).

Kirjesalaisuus on alustaneutraali, eli se koskee kaikkia kirjeitä riippumatta niiden esiintymismuodosta, alustasta, kirjoitustavasta tai välitysmetodista, jolloin sähköposti tai tekstiviesti eivät poikkea paperisesta kirjeestä lain silmissä. Luottamuksellisen viestin suoja ja kirjesalaisuus eivät kuitenkaan koske vainajaa, joten perittävän kirjesalaisuuteen vedoten ei voida estää perillisiä lukemasta perittävän sähköposteja tai muuta viestintää, siinäkään tapauksessa, että perittävällä ei ole lakimääräisiä perillisiä vaan jäämistö menee valtiolle, jolloin Valtionkonttori voi tutustua perittävän sähköposteihin kuolinpesän selvityksessä. Kirjeen vastaanottaneen perusoikeussuojaan kirjeen lähettäneen kuolema ei kuitenkaan vaikuta, tai päinvastoin. (Kangas 2012, 16; 22; 24–25.)

Tekijänoikeuslaissa (1961/404) luvussa 4 Tekijänoikeuden voimassaoloaika 43 § on säädetty, että tekijänoikeus säilyy tekijällä seitsemänkymmentä vuotta tämän kuolemasta. Luvussa 3 Tekijänoikeuden siirtyminen 41 § todetaan, että tekijän kuoltua sovelletaan tekijänoikeuteen perintälakia. Tekijä saa testamentilla antaa määräyksiä oikeudesta käyttää teosta tai valtuuttaa toisen hallinnoimaan näitä määräyksiä. Kuolleen henkilön immateriaalioikeudet eivät siis lakkaa olemasta kuoleman jälkeen. Tämä tarkoittaa käytännössä sitä, että vaikka henkilö kuolisi, eivät esimerkiksi hänen verkkoon julkaisemat kuvansa ole niin sanotusti vapaata riistaa.

Testamentti ja digitaalisen median perintäoikeudet

Henkivakuutusyhtiö Kalevan vuonna 2017 teettämän tutkimuksen mukaan puolet suomalaisista eivät ole kertoneet läheisilleen, mitä sosiaalisen median sivustoja ja digitaalisia palveluita käyttävät. Ilman tietoa käytetyistä palveluista on profiileja ja palveluita hankala läheisten lähteä sulkemaan. Antropologi ja filosofian tohtori Anna Haverisen mukaan ei ole tavatonta, että osalle omaisista ei tule mieleenkään vainajan someprofiilien hallinta ja se on täysin omaisten aktiivisuudesta ja sosiaalisen mediankäyttötaidoista riippuvaista, mitä näille profiileille tapahtuu. (Keskinäinen Vakuutusyhtiö Kaleva.)

Mikäli perittävä ei ole testamentissaan toisin määrännyt, omaisuus siirtyy kokonaisuudessaan perintönä ja tämä koskee myös digitaalista aineistoa. Aineistoon kuuluvat niin salasana, digitaaliset sopimukset, kuvat kuin sähköpostit ynnä muut. Perittävän on mahdollista ilmoittaa testamentissaan tai sen liitteenä käyttämänsä sähköiset palvelut käyttäjätunnuksineen ja salasanoineen annettavaksi jollekin perillisistään. Perittävä voi myös testamentin sijaan vapaamuotoisesti kirjoittaa nämä tiedot paperille ja ilmoittaa perillisille sen sijainnin. (Kangas 2012, 52; 54; 8–10.)

Kuolleella henkilöllä on voinut olla käytössään elämänsä aikana erilaisia sähköisiä maksutilejä tai muuta verkossa säilytettävää varallisuutta, kuten esimerkiksi PayPal. Mahdolliset digitaalisissa palveluissa olevat varat kuuluvat perittävän kuolinpesään. Sähköisten tilivarojen siirto voi kuitenkin olla vaikeaa. Haasteensa tuo ensimmäisenä se, että perittävillä ei välttämättä ole tietoa näiden tilien ja varojen olemassaolosta, ja sen lisäksi sähköinen tili voi sijaita ulkomaisella palvelimella ja vaikuttaa siihen, minkä valtion lain perusteella perillisen oikeus varoihin käsitellään. Kotimaisen jäämistöselvityksen näkökulmasta sähköisen perinnön saantitapa ja aika ovat yhdentekeviä, niistä tulee joka tapauksessa ilmoittaa perunkirjassa samassa aikarajassa ja yksilöiden kuin perinteinen omaisuus. Mikäli sähköisistä varoista saa tiedon perunkirjoitusajan jälkeen, on niistä toimitettava täydennysperunkirjoitus. (Kangas 2012, 8–10.)

Perittävä voi myös halutessaan estää tai hankaloittaa perillisten pääsyä sähköiseen jäämistöönsä. Viestintään käytetyt laitteet voi hävittää, hajottaa tai käyttää salausohjelmaa. Perittävä voi myös testamentissaan kieltää perillisiltä yksityisten sähköpostien tarkastelun ja määräämällä viestinnässä käytettävien laitteiden tuhoamisesta, mutta testamentin tehokkuus ei ole varmaa, sillä noudattamatta jättämisestä ei aiheudu välitöntä sanktiota. (Kangas 2012, 58.)

Perillisen oikeuksiin vaikuttaa myös palveluntarjoajien ehdot. Useimmissa tapauksissa sopimusehtoihin, joihin käyttäjän on sitouduttava, sisältyy kohta, jonka mukaan palveluntarjoajan palveluihin sovelletaan jonkin toisen maan kuin käyttäjän kotimaan lainsäädäntöä. Tämä sopimusehto vaikuttaa myös perillisiin siten, että kaikissa tapauksissa, joissa on tehty lainvalintasopimus, perillisten oikeus digitaalisiin tallenteisiin määräytyy sopimuksessa määritellyn lainsäädäntömaan mukaisesti. (Kangas 2012, 75–76.) Useimmissa sopimusehdoissa lukee myös kieltö tilien käytön luovuttamisesta toiselle henkilölle ja perillisillä ei näin ollen sopimusehtojen mukaan pitäisi olla pääsyä tilille. Perintäoikeus ei myöskään koske kaikkea omistamaamme digitaalista jäämistöä. Ihmiset eivät usein ole tietoisia, että esimerkiksi monessa palvelussa musiikki, elokuvat ja pelit ovat lisensoituja vain käyttäjälle itselleen ja tämä lisenssioikeus päättyy kuolemaan (Tait 2.6.2019).

Rikollisuus ja digitaalisen median väärinkäyttö

Oman verkkojäämistön tilasta on hyvä huolehtia, sillä tilit, joilla ei ole hallinnoijaa, niitä ei ole asetettu muistotilaan tai poistettu ovat suuremmassa vaarassa päätyä verkkorikollisten käsiin, sillä näiden tilien hakkerointia ei välttämättä huomata ja väärinkäytön selvittäminen on hankalampaa. Hakkeroituja tilejä voidaan käyttää niin identiteettivarkauksiin kuin myös muiden ihmisten häiriköintiin. (Hou 3.4.2020.)

Tietoturva on käyttäjän itsensä vastuulla, kun tämä tekee ratkaisua siitä, millä tavalla ja kenelle käyttäjä luovuttaa salasanan ja käyttäjätunnuksensa (Kangas 2012, 56). Käytännöt, joissa tilinhallinta jätetään yksityishenkilön käsiin käyttäjän kuoleman jälkeen ovat yhtä luotettavia kuin henkilö, jolle tilinhallinta on jätetty (Hou 3.4.2020). Valittu yhteyshenkilö voi väärinkäyttää tiliä (Hou 3.4.2020) tai laiminlyödä tilinhallintaa olemalla ilmoittamatta käyttäjän menehtymisestä, asettamasta tiliä muistotilaan tai olemalla poistamatta tiliä. Muistotilien ja vastaavien käytänteet harvoin määrittelevät, mitä tilille tapahtuu, mikäli yhteyshenkilö itse lopettaa palvelun käytön tai ei muuten ole saatavilla (Hou 3.4.2020).

Vaarana ovat myös tietovuodot. On tärkeää punnita ovatko palveluille annetut yhteystiedot, varmistustiedot ja muut suojattu hyvin, ja kuinka palveluiden tilinpoiston yhteydessä vaatimat henkilötunnisteet suojataan, kauanko niitä säilytetään sekä miten niitä säilytetään. Esimerkiksi Facebookissa tietoturvasyillä kerättyjä puhelinnumeroita päätyi 2021 verkkorikollisten käsiin ja jakoon Telegram botin välityksellä (Cox 2021) ja Twitterissä jaettuja kaksivaiheiseen tunnistukseen annettuja numeroita käytettiin vuonna 2019 mainostustarkoituksiin virheellisesti (Harjumaa 2019).

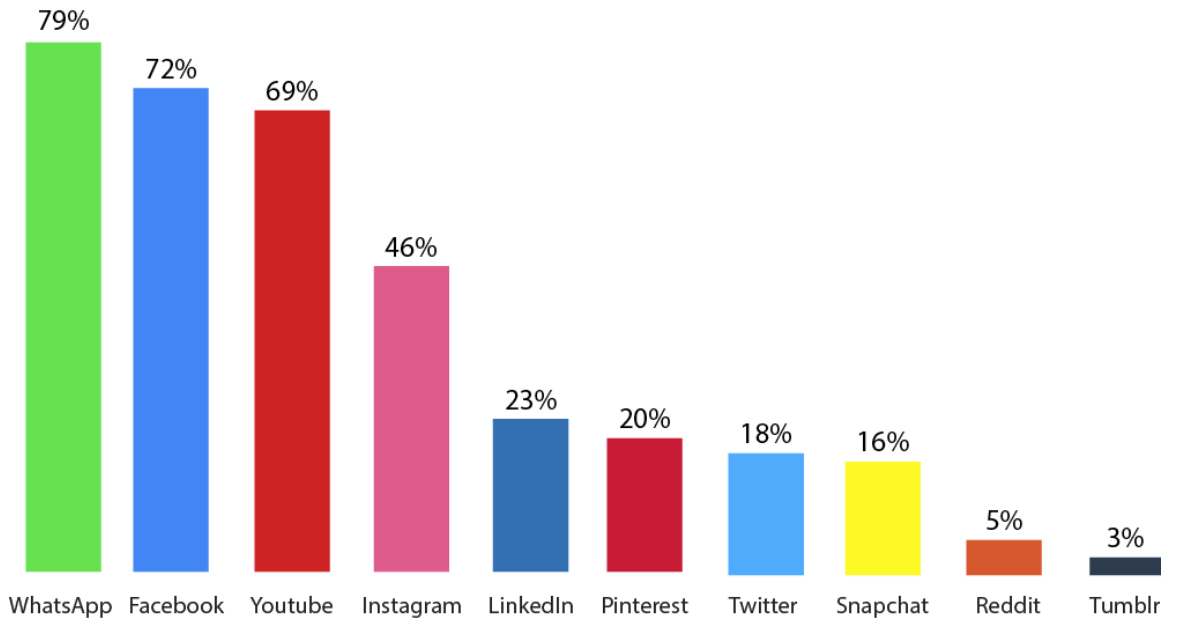
Myös tekijänoikeusrikkomusten esto on hankalampaa, sillä useampi sivusto vaatii tekijänoikeudenhallinnoitsijan itse tekävän tekijänoikeusrikkomusilmoituksen. Tällöin saattaa olla erityisen hankalaa saada verkosta pois tuttavien kuvia, videoita tai esimerkiksi musiikkia tai kuvataiteellisia teoksia, joita joku muu käyttää hyväkseen.

2.3 Sosiaalisen median käyttö Suomessa

Tilastokeskuksen toteuttaman Väestön tieto- ja viestintätekniikan käyttö -tutkimus 2020 mukaan vuonna 2020 82 prosenttia 16–89-vuotiaista suomalaisista käytti internetiä aktiivisesti (Tilastokeskus 2020b). Facebookia käytti 58% suomalaista, WhatsAppia 50%, Instagramia 39%, Snapchatia 14%, Twitteriä 13% ja TikTokia 6% (Tilastokeskus 2020a). Erityisesti yli 65-vuotiaiden keskuudessa sosiaalisen median käytön määrät ovat kasvaneet. 65–74-vuotiaiden yhteisöpalveluiden seuraajien määrä on kasvanut alle 200 000:n käyttäjän määrästä yli 30 000 käyttäjään, ja 75–89-vuotiaiden käyttäjien määrä on noussut 45 000:sta yli 75 000 käyttäjään. Tilastokeskus arvelee covid-19 tuomien rajoitusten olleen syynä ikäihmisten nousseeseen sosiaalisen median käytön kasvuun. (Tilastokeskus 2020b.)

AudienceProjectin tutkimuksen mukaan (kaavio 1) vuonna 2019 WhatsAppia käytti 79% suomalaisista, Facebookia 72%, YouTubea 69%, Instagramia 46%, LinkedInia 23%, Pinterestia 20% ja Twitteriä 18%.

Sosiaalisten medioiden käyttöasteet suomalaisilla (2019)

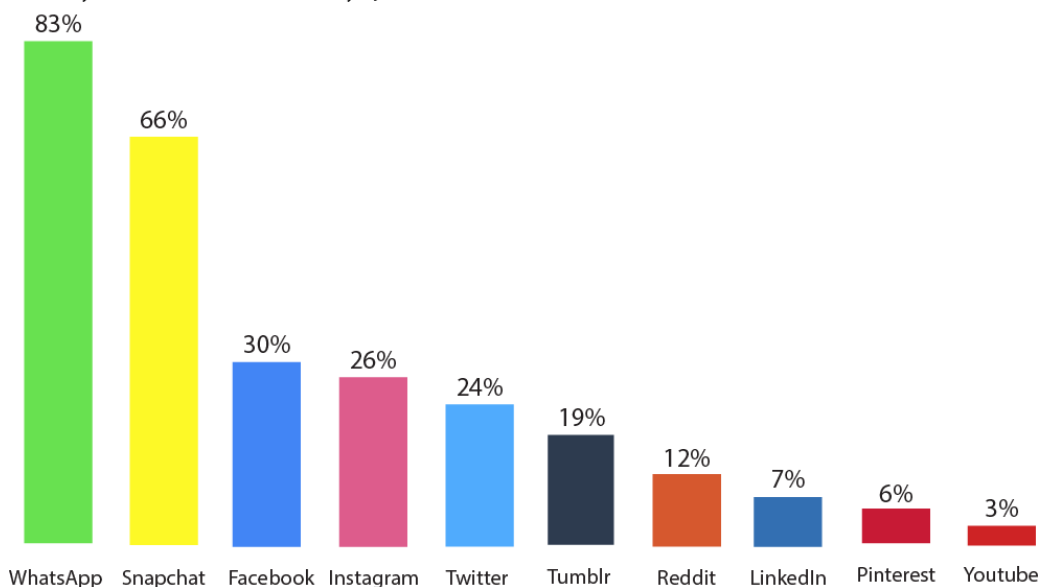

Kaavio 1. Sosiaalisten medioiden käyttöasteet suomalaisilla 2019 (mukaan Kokholm & Werliin 2019, 52)

Niin Tilastokeskuksen kuin AudienceProjectin tutkimuksen mukaan WhatsApp ja Facebook olivat Suomen eniten käytetyimmät sosiaalisen median kanavat. Tilastokeskuksen tutkimuksen seuraavaksi suosituin sosiaalisen median kanava oli Instagram kun taas AudienceProjectin tutkimuksessa Instagram oli neljäntenä. Tilastokeskuksen tutkimuksesta puuttuu Youtube, joka piti kolmanneksi käytetyimmän sijaa AudienceProjectin tutkimuksessa.

Kuinka moni suomalainen julkaisee sosiaalisessa mediassa viikoittain (2019)

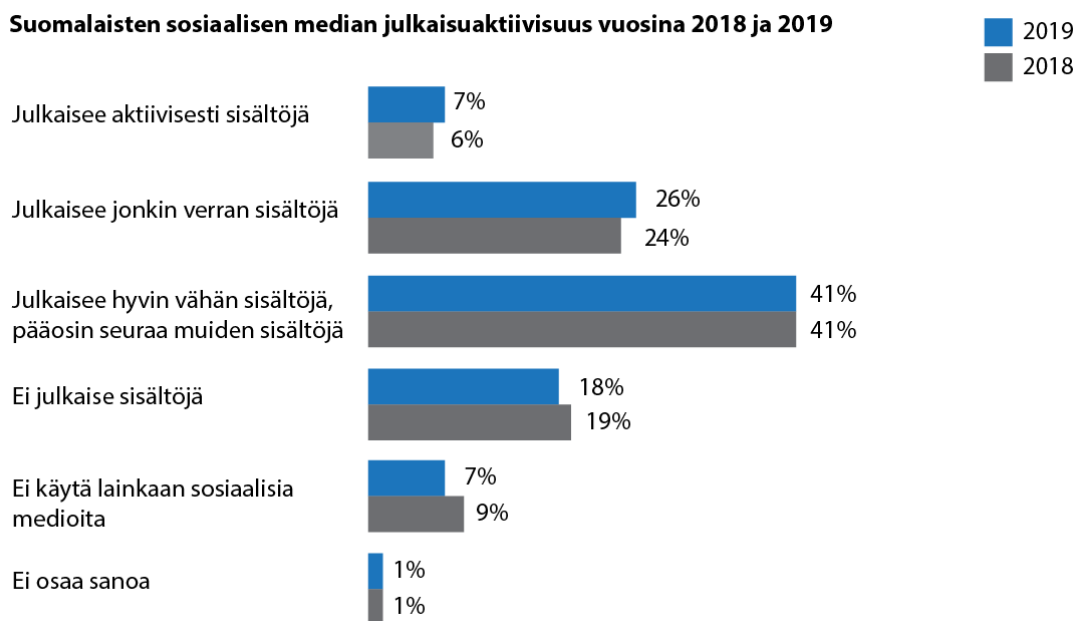
*mitattu kyseisen sosiaalisen median käyttäjistä

Kaavio 2. Kuinka moni suomalainen julkaisee sosiaalisessa mediassa viikoittain 2019 (mukaillen Kokholm & Werliin 2019, 82)

AudienceProjectin tutkimuksessa tutkittiin myös, kuinka moni julkaisee viikoittain materiaalia käyttämiinsä sosiaalisen median kanaviin (kaavio 2). WhatsAppilla (83%) ja Snapchatilla (66%) oli suurin aktiivinen julkaisijaryhmä. Seuraavaksi suosituimmat alustat olivat Facebook (30%), Instagram (26%) ja Twitter (24%). Vaikka Youtube on kolmanneksi käytetyin sosiaalisen median kanava, sinne ei julkaise sisältöä kuin vain 3% suomalaisista käyttäjistä. Vaikka henkilö käyttäisikin jotain sosiaalisen median kanavaa, ei tämä tarkoita, että hän julkaisi omaa sisältöään sinne.

DNA:n tilaaman ja Nepan tuottaman Digitaaliset elämäntavat -tutkimus 2019:n (DNA 2019, 14–15) mukaan 7% sosiaalista mediaa käyttävistä suomalaisista julkaisee aktiivisesti sisältöä, 26% julkaisee jonkun verran sisältöä, 41% julkaisee hyvin vähän sisältöä ja seuraa pääosin muiden sisältöä ja 18% sanoo ettei julkaise ollenkaan sisältöä (kts. kaavio 3). Julkaisutiheys ei ole merkittävästä muuttunut vuosien 2018 ja 2019 välillä.

Kaavio 3. Suomalaisten sosiaalisen median julkaisuaktiivisuus vuosina 2018 ja 2019 (mukaillen DNA 2019, 15)

2.4 Palveluntarjoajat ja tilinhallinta

Tässä kappaleessa käsitellään miten palveluntarjoajat tarjoavat käyttäjälle mahdollisuuksia varautua omaan menehtymiseensä, sekä menehtyneen käyttäjän tilinhallintaan liittyviä käytänteitä. Palveluntarjoajat on valittu pääsääntöisesti sen mukaan, kuinka suosittuja ne

Suomessa ovat. Tämä on käsitelty kappaleessa 2.3. Sosiaalisen median käyttö Suomessa. WhatsApp on jätetty opinnäytetyöstä pois sen pikaviestimäisen luonteensa takia, vaikka se onkin Suomen yksi suosituimpia palveluita. Pinterest on myös jätetty pois opinnäytetyöstä, sillä sen käyttäjät eivät AudienceProjectin (Kokholm & Werliin 2019, 74) tutkimuksen mukaan lisää omaa sisältöä palveluun yhtä usein kuin Twitteriin, joka on seuraavaksi suosituin palvelu. Vaikka Snapchat on Suomen toiseksi aktiivisin sosiaalisen median palvelu viikoittaiselta sisällöntuotantomäärältään (kaavio 2), on sekin jätetty opinnäytetyöstä pois, sillä sinne jaettu materiaali on luonteeltaan pääasiassa ulkopuolisten saavutettavissa vain tietyn ajan. YouTube käsitellään yhtenä osana Googlen palveluita, sillä se kuuluu osaksi Googlen tuoteperhettä ja sitä käytetään Google-tilin kautta (Google 2021b). Näiden lisäksi opinnäytetyössä käsitellään TikTok, joka on todennäköisesti yksi suosituimpia kanavia alle 16-vuotiaiden kesken (Valtari 16.11.2020). TikTokilla ei ole valmiita käytänteitä, miten toimia, kun käyttäjä menehtyy, mikä tekee siitä mielenkiintoisen tutkimuskohteen.

Google

Google on Alphabetin omistama lippulaivatyhtiö (Johnston 2020). Googlen omistuksessa on monia palveluita, kuten esimerkiksi YouTube, Hangouts, Gmail, Google Kuvat, Blogger ja Drive (Google a).

Googlen käyttäjä voi varautua omaan kuolemaansa tai toimintakykynsä menettämiseen asettamalla Google-tililleen käyttämättömyydenhallinnan, joka seuraa tilin aktiivisuutta. Kun Google-tili poistetaan, vaikuttaa se myös kaikkiin yhdistettyihin tuotteisiin, jotka toimivat Google-tilin kautta kuten Blogger, Gmail ja YouTube. (Google 2021c.)

Mikäli suunnitelmaa oman tilin varalle ei ole tehty, voi ulkopuolinen tehdä menehtyneen käyttäjän tiliin liittyvän pyynnön kontaktilomakkeen kautta. Googlen ohjeistuksessa sanotaan, että Google voi joissakin tapauksissa toimittaa menehtyneen käyttäjän tilin sisältöä, vaikka menehtynyt ei olisikaan asettanut käyttämättömyydenhallinta-asetusta. Google myös lupaa huolehtia ensisijaisesti käyttäjien tietosuojasta, tietoturvasta ja yksityisyydestä, eli he eivät anna salasanoja tai kirjautumistietoja ja luovuttavat tietoja vasta perusteellisen tutkimuksen jälkeen, jota ei kuitenkaan ohjeistuksessa määritellä tämän tarkemmin. Kontaktilomakkeessa on kolme vaihtoehtoa: "Sulje kuolleen käyttäjän tili", "Lähetä kuolleen käyttäjän tiliin kohdistuva maksupyyntö" ja "Hanki tietoja kuolleen käyttäjän tilistä". Jokaisessa näistä pyydetään vähintään kuolleen henkilön koko nimi, kuolleen henkilön sähköpostiosoite, sukulaisen tai laillisen edustajan koko nimi, sukulaisen tai laillisen

edustajan sähköpostiosoite, kuolinpäivä, kuolintodistus sekä pyytäjän henkilöllisyystodistus. (Google 2021d.)

Googlen käyttämättömyydenhallinta

Google-tilille on mahdollista asettaa käyttämättömyydenhallinta, jonka avulla käyttäjät voivat määrittellä, mitä tilille tapahtuu, kun se on ollut passiivisena 3:n, 6:n, 12:n tai 18:n kuukauden ajan. Käyttämättömyyden hallinnalla käyttäjä voi asettaa Googlen poistamaan tilin ja määrittää henkilöt (maksimissaan 10), jolle määritellyt tilitietoja voidaan jakaa. Toiminnot eivät ole toisiaan pois sulkevia. Mikäli käyttäjä haluaa tilinsä poistuvan, mutta haluaa silti jakaa jotakin palveluun jakamaansa dataa, pääsevät määritetyt henkilöt dataan käsiksi kolmen kuukauden ajan ennen tilin poistoa. Tilin haltija pystyy itse määrittelemään, minkä sovellusten ja palveluiden dataan kontaktihenkilöille annetaan pääsy. Näitä ovat esimerkiksi Blogger, Google Kuvat, Google tili, Gmail, Google Fit ja YouTube. Tilin omistaja voi lisätä henkilöitä syöttämällä näiden sähköpostiosoitteet tilin käyttämättömyydenhallintasiivulla. Tilin ollessa määritetyn ajan käyttämättömänä Google lähettää sähköpostin määritellyille henkilöille, jotka voivat sen kautta ladata määritellyn datan. Jos tilin haltija haluaa, voi hän myös syöttää valitsemissään henkilöiden puhelinnumeron, jolloin Google varmentaa henkilön tätä kautta, ennen kuin data voidaan ladata. Tähän voidaan myös liittää halutessaan personoitu viesti. Jos tilin haltija haluaa poistaa Google-tilinsä, poistuvat myös käyttäjän jakama julkinen data kuten esimerkiksi YouTube-videot ja Bloggerin blogit. (Google b; Google 2021c.)

YouTube

YouTube on videoidenjakopalvelu, joka on perustettu vuonna 2005 ja jonka Google osti vuonna 2006 (Johnston 2020). YouTubea käytetään Google-tilillä, jolle voi kirjautua myös vaihtoehtoisella sähköpostiosoitteella kuin Googlen Gmaililla (Google 2021b). Näin ollen YouTube-tili katoaa, kun Google-tili poistetaan. Mikäli tili on luotu ennen vuoden 2009 toukokuuta, eikä tilille ole kirjauduttu vuoden 2011 jälkeen, on YouTube-kanava yhdistetty bränditiliin, joka on linkitettävä erikseen Google-tiliin tekemällä vaatimus kanavasta. Kanavan vaatiminen vaatii alkuperäisillä tunnuksilla kirjautumista. (Google 2021e.) Tämä tarkoittaa sitä, että voi olla mahdollista, että on YouTube-kanavia, jotka eivät poistu automaattisesti käyttäjän Google-tilin poistuessa, sillä näitä ei ole linkitetty. Näiden tilien poistaminen ei ole mahdollista, sillä bränditiliin voi poistaa vain sen omistaja (Google 2021f).

Facebook

Facebook on sosiaalisen median sivusto, jonka päätehtävä on toimia alustana ystävien ja tuttavien väliseen kanssakäymiseen. Tämä tapahtuu pääasiallisesti lukemalla ystävien postauksia syötevirran kautta, jota kutsutaan myös aikajanaksi. Facebookissa on nykyään myös monia muita ominaisuuksia. (Iqbal 2020.) Postaus voi koostua esimerkiksi kuvista, videoista, tekstistä tai linkeistä.

Facebook avattiin suuren yleisön käyttöön vuonna 2006 ja vuonna 2008 siitä julkaistiin mobiiliapplikaatio iOS-laitteille ja 2010 Android-laitteille. Vuonna 2019 palvelulla oli 2,45 miljardia käyttäjää. (Iqbal 2020.) Tilastokeskuksen (2020b) tutkimuksen mukaan vuonna 2020 Suomen yleisimmin käytettyä yhteisöpalvelua Facebookia käytti 58 prosenttia 16–89 vuotiaista suomalaista.

Facebookin palveluehdoissa kielletään salasanan jakaminen ulkopuolisille, antamasta ulkopuolisille pääsyä käyttäjätilille ja tilin siirtäminen toiselle, ilman Facebookin lupaa (Facebook 20.12.2020). Näin ollen tilin hallintaa ei käyttäjäehtojen mukaan voisi siirtää kuollessa toiselle jättämällä tälle salasanaansa. Facebook-tilin voi kuitenkin joko asettaa poistumaan kuolemantapauksessa tai sille voi määrittää perintöyhteyshenkilön.

Facebook-tilin poistaminen

Facebookin käyttäjä pystyy asetusten kautta määrittämään joko yhteyshenkilön päättämään, mitä tilille tapahtuu käyttäjän kuoleman tai toimintakyvyn menettämisen jälkeen, tai pyytämään Facebookilta tilin poistoa yhteyshenkilön nimeämisen sijaan (Facebook 2020b). Näin tili siis poistuu, kun käyttäjä ilmoitetaan kuolleeksi. Mikäli tällaista asetusta ei ole asetettu, Facebook-tili voidaan poistaa todennetun lähisukulaisen tai pesänjakajan toimesta, mikäli käyttäjä on menehtynyt tai lääketieteellisesti todettu toimintakyvyttömäksi (Facebook 2020d).

Useaan eri palveluun on mahdollista kirjautua sähköpostiosoitteen ja salasanan tilalla käyttäen Facebookin-profiilia, jonka poistaminen vaikuttaa näihin linkitettyihin tileihin. Kun Facebook-tili poistuu, poistuu myös mahdollisuus kirjautua useimpiin näistä palveluista, joihin on kirjaututtu Facebook-pohjaisella kirjautumismetodilla, ellei tilejä erota toisistaan. Tällaisia palveluita ovat esimerkiksi Spotify. (Stevens, 2018.) Spotifyn omilla sivuilla ei kuitenkaan ollut ohjeistusta, miten tällaisessa tilanteessa menetellään. Chat-keskustelun pohjalta (liite 2. Chat keskustelu Spotifyn tuen kanssa) Spotify suosittelee ottamaan yh-

teyttä heihin tällaisen tilanteen sattuessa ja toimittamaan toimenpiteestä riippuen tarvittavat dokumentit heille. Tällainen menettely tuo sukulaisille lisävaivaa omaisen verkkoyhteisön käsittelyssä.

Facebookin muistotila ja perintöyhteyshenkilöt

Facebookin mukaan muistotila on tärkeä elementti sivustolla. Yli 30 miljoonaa henkilöä vierailee muistotilaan asetetuilla tileillä kuukausittain julkaistakseen tarinoita, muistellakseen virstapylväitä sekä menneitä henkilöitä. (Hutchinson 10.4.2019.) Facebook-tili voidaan asettaa muistotilaan edesmenneen perheenjäsenen tai ystävän pyynnöstä (Facebook 2020a), jolloin henkilön nimen viereen profiiliin tulee sanat In memoriam tai Remembering (Facebook 2020b), riippuen käyttäjien kieliasetuksista. Tällöin tilille ei ole kirjautumismahdollisuutta, ja näin ollen tili pysyy turvassa (Facebook 2020a). Mikäli tililtä puuttuu perintöyhteyshenkilö, muistotilaan asetettuja tilejä ei voi muuttaa (Facebook 2020b). Vähintään 18-vuotias käyttäjä voi valita perintöyhteyshenkilön kaverilistaltaan (Facebook 2020e). Alle 18-vuotiaan menehtyneen vanhemmat voivat pyytää Facebookilta perintöyhteyshenkilön asemaa (Hutchinson 10.4.2019). Tällä hetkellä Facebook ei mahdollista muiden henkilöiden nimeämistä perintöyhteyshenkilöksi. Perintöyhteyshenkilöä voidaan myös vaihtaa tai poistaa käyttäjän toimesta. (Facebook 2020e.)

Muistotilaan siirtämistä varten tarvitaan henkilön profiilin URL-osoite, kuolinpäivä ja jonkinlainen kuolinasikirja, esimerkiksi kuolinilmoitus, kuolintodistus, muistokortti tai vastaava. Näiden lisäksi Facebook haluaa ilmoittajan sähköpostiosoitteen yhteydenottoa varten. (Facebook 2021b.)

Muistotilaan siirretty tili säilyttää henkilön jakaman sisällön, mutta poistaa henkilön 'ihmisiä, joita saatat tuntea' -ehdotuksista, syntymäpäivämuistutuksista ja mainoksista. Riippuen tilin yksityisyysasetuksista, ystävät voivat jakaa muistoja muistotilaan asetetun aikajanelle. (Facebook 2020b.) Perintöyhteyshenkilö voi hallinnoida muistotilaan asetettua tiliiä. Hän voi kirjoittaa kiinnitetyn muistojulkaisun profiiliin, vaihtaa profiili- ja kansikuvaa, päättää muistojulkaisujen näkyvyysasetuksista, poistaa muistojulkaisuja, poistaa henkilöön liitettyjä merkintöjä ja muokata niiden näkyvyysasetuksia, vastata uusiin kaveripyyntöihin sekä pyytää tilin poistamista. Perintöyhteyshenkilö ei kuitenkaan pääse kirjautumaan tilille tai pysty lukemaan tilin viestejä, poistamaan kavereita tai lähettämään uusia kaveripyyntöjä. (Facebook 2020c.)

Muistotilan väärinkäyttö ja ohjelmistovirheet

Vuonna 2016 Facebookissa sattuneen ohjelmistovirheen vuoksi kahden miljoonan Facebook-käyttäjän tili oli virheellisesti siirtynyt muistotilaan (Peysner 11.11.2016). Sadat Facebook-käyttäjät kommentoivat Twitterissä ennenaikaista kuolemaansa erinäisin reaktioin (Woolf & Solon 11.11.2016). Virheellinen muistotilaan asettaminen on saattanut aiheuttaa kuitenkin joillekin käyttäjille suurempaakin harmia ja järkyttänyt tilinomistajan sukulaisia sekä ystäviä, jotka ovat luulleet henkilön kuolleen. Näin kävi vuonna 2020 Mohd Abuza-rille, jonka tili oli virheellisesti siirretty muistotilaan. Mohdin sukulaiset ja ystävät soittelivat tälle huolissaan nähtyään läheisensä Facebook-tilin muistotilassa. Facebookilta kesti pitkään korjata tilanne. (Abuzar & Rani 23.10.2020.)

Facebookin asiakaspalvelusivulta löytyy muutamia keskustelulankoja virheellisistä muistotilaan asettamisesta, joissa käyttäjät pyytävät apua virheellisesti asetettujen tilien palauttamiseksi (Art 31.8.2018; Anik 18.2.2015). Virheellinen muistotilaan asettaminen Facebookissa saattaa haitata jopa yritystoimintaa, erityisesti mikäli yritystoiminta keskittyy pääasiallisesti Facebookiin. Yrittäjä ei nimittäin pääse hallinnoimaan yritystiliään, kun tämän henkilökohtainen käyttötili on muistotilassa. (Estee 27.3.2015.) Muistotilaan saattaa myös vahingossa päätyä oikeasti menehtyneen ja ilmoitetun henkilön kaima eli saman niminen henkilö (Carole 6.7.2019).

Facebookin sivuilta löytyy vikailmoitusmahdollisuus, mikäli oma Facebook-tili on virheellisesti asetettu muistotilaan. Tällöin Facebookille pitää toimittaa oma nimi, sähköpostiosoite, kuva itsestään pitelemässä virallista henkilöllisyystodistusta. Mikäli virallista henkilöllisyystodistusta ei ole tarvitaan kaksi muuta henkilöllisyystodistusta, joista toisessa tulee olla joko valokuva tai profiilia vastaava syntymäpäivä. (Facebook 2020f.) Mitä mahtaa tapahtua tileille, joihin nämä tiedot on ilmoitettu virheellisenä?

Kirjoittaja löysi vanhoja uutisia, joissa kerrottiin, kuinka muistotilaa on väärinkäytetty pilalumeielessä. Pilailijat väärensivät kuolinilmoituksia ja kuolintodistuksia tai etsivät käsiinsä samannimisten kuolinilmoituksia ja ilmoittivat näitä dokumentteja hyödyntäen tuttaviaan kuolleiksi. Koska tuoreita uutisia ei löytynyt, on oletettavaa, että joko muistotilaan asettaminen on tehty haasteellisemmaksi, ilmoituksia tarkastetaan nykyään tarkemmalla otteella, nämä huvikseen toisia muistotilaan asettaneet henkilöt ovat lopettaneet toimintansa tai tämä toiminta ei ylitä uutiskynnystä. Muistotilaan asettaminen tuotiin Facebookiin uutena toimintona vuonna 2009 eivätkä tarvittavat tiedot kuolleen ilmoittamiseksi ole oleellisesti muuttuneet, kun vertaa nykyisiä ilmoittamiseen vaadittuja tietoja ja aiemmin vaadittuja tietoja. (Patchin 9.1.2013.)

Instagram

Instagram on valokuvien ja videoiden jakamiseen tarkoitettu palvelu (Instagram 2021a), joka on julkaistu 2010 ja jonka Facebook Inc. osti vuonna 2012 (Reiff 9.12.2020). Instagramin käyttäjä voi jakaa kuvia ja videoita seuraajilleen tai valikoidulle ryhmälle ystäviä. Julkaisuja voi kommentoida ja niistä voi 'tykätä'. Yli 13-vuotiaat voivat luoda Instagram-tilin rekisteröimällä sähköpostiosoitteensa ja valitsemalla käyttäjänimen. (Instagram 2021a.) Vuonna 2020 Instagram käyttäjiä oli 39 prosenttia suomalaisista 16–89-vuotiaista (Tilastokeskus 2020b).

Menehtyneen henkilön Instagram-tili voidaan joko poistaa tai asettaa muistotilaan. Lähiomaiset voivat pyytää tilin poistamista. Instagram pyytää tällöin lähettämään joko vainajan syntymätodistuksen, vainajan kuolintodistuksen tai todisteen siitä, että poistoa pyytävä henkilö on kuolinpesän laillinen edustaja. (Instagram 2021b.) Henkilön poistopyyntö ja muistotilaan siirtämisen pyyntö tapahtuvat näille luotujen omien lomakkeidensa kautta. Molemmissa pyydetään ilmoittajan koko nimeä, sähköpostiosoitetta, menehtyneen henkilön koko nimeä, menehtyneen Instagram käyttäjänimeä, todistetta kuolemasta ja kuolinaikaa. Molempiin lomakkeisiin voi lisätä tiedoston. (Instagram 2021c; Instagram 2021d.) Muistotilaan siirtäessä todiste kuolemasta voi kuolinilmoituksen tai muun vastaavan virallisen todisteen lisäksi olla esimerkiksi muistokirjoitus tai uutisartikkeli (Instagram 2021d) toisin kuin tilin poistopyynnössä.

Instagram sanoo suojelevansa edesmenneen käyttäjän yksityisyyttä suojaamalla tilin muistotilalla niin, että kukaan ei pysty kirjautumaan tilille. Näin ollen tilin asetuksia ei voi muokata eikä julkaisuja, profiilikuvia, seuraajia ja seurattavia voi poistaa tai muokata. Tili ei myöskään näy kaikissa Instagramin toiminnoissa, kuten Explore-sivulla. Profiiliin tulee sana "Remembering". (Instagram 2021e.) Tili kuitenkin ottaa edelleen vastaan 'direct messaging' eli yksityisviestejä, joita kukaan ei kuitenkaan voi lukea. Muistotilaan asettaminen on Instagramille suhteellisen uusi toiminto. Se oli jo pidempään ollut tekeillä, mutta covid-19 epidemian myötä toiminnon käyttöönottoa nopeutettiin. (Gold 23.4.2020.)

Twitter

Twitter on vuonna 2006 perustettu (Twitter 2020, 2) sosiaalisen median palvelu, jonka ideana on toimia ystävien, perheen ja työkavereiden välisenä kommunikaatiokanavana.

Twitterissä jaetaan omaan profiiliin julkaisuja, eli twiittejä, jotka voivat sisältää kuvia, videoita, linkkejä ja tekstiä. Toisten luomia postauksia voi myös jakaa omassa profiilissaan. (Twitter 2021a.)

Twitterin säännöissä ja ohjeistuksissa sanotaan, että Twitter-tili poistuu itsenäisesti, mikäli käyttäjä ei ole kirjautunut tililleen kuuteen kuukauteen (Twitter 2021b). Twitter ei kuitenkaan omien sanojensa mukaan ole noudattanut tätä säädöstä johdonmukaisesti (Twitter Support 27.11.2019). Marraskuussa 2019 Twitter ilmoitti käyttäjilleen aloittavansa käyttämättömien tilien poistamisen, mikä herätti käyttäjissä hämmennystä (Welch 26.11.2019). Palautteen jälkeen Twitter muutti alkuperäistä suunnitelmaansa, eikä poista tilejä ennen kuin heillä on tarjota tapa säilyttää menehtyneille henkilöille kuuluvat tilit (Welch 27.11.2019). Opinnäytetyön kirjoitushetkellä tästä ominaisuudesta ei kuitenkaan ole tarkempaa tietoa saatavilla.

Twitteriltä löytyy lomake, jolla menehtyneen henkilön tili voidaan poistaa lähisukulaisen tai kuolinpesän haltijan pyynnöstä. Lomakkeen täytön jälkeen poistopyynnön tehnyt saa sähköpostin, jossa on ohjeet tarvittavien dokumenttien lähettämiseen. Vaadittavia dokumentteja ovat pyynnön lähettäneen henkilöllisyystodistus sekä menehtyneen kuolintodistus. Menehtyneen henkilön tiliin Twitter ei luovuta pääsyä. Lisäksi Twitter tarjoaa samanlaista ratkaisua ja menetelmää toimintakyvyn menettäneen käyttäjän tilin poistamiseksi. Tällöin Twitterille toimitetaan pyynnön jättäneen henkilöllisyystodistus, tilin käyttäjän henkilöllisyystodistus sekä valtuutus toimia tilinhaltijan puolesta. Twitter lupaa poistaa kyseiset dokumentit, kun ne on käsitelty. (Twitter 2021c.)

LinkedIn

LinkedIn on ammatillinen verkostoitumisalusta, joka on tarkoitettu eri toimialoilla työskenteleville henkilöille, opiskelijoille, työnhakijoille ja yrityksen omistajille, jotka haluavat edistää uraansa. LinkedIniä käytetään työnhakuun, ammatillisten yhteyksien vahvistamiseen, yhteydenpitoon sekä uusien työelämään liittyvien taitojen oppimiseen. LinkedInin kautta voidaan myös järjestää tapahtumia, sinne voidaan kirjoittaa artikkeleja sekä jakaa kuvia, videoita ja tekstiä. (LinkedIn 2021a.)

LinkedInillä ei ole käyttämättömyydenhallintaa, eikä toimintaperiaatetta passiivisille tileille. Mikäli menehtyneen tilin haluaa poistaa, helpoiten se onnistuu joko, mikäli läheisellä on salasana ja käyttäjätunnus tai sitten menehtyneen LinkedIn käyttäjän poistaminen tapahtuu lähettämällä viestin LinkedInin ylläpitäjille tähän tarkoitettuun lomakkeen kautta. (Ken-

nected 13.4.2020.) Lomake pyytää täyttämään vähintään menehtyneen nimen, menehtyneen tilin URL-osoitteen ja ilmoittajan suhteen vainajaan. Näiden lisäksi pyydetään menehtyneen sähköpostiosoitetta, kuolinaikaa ja linkkiä muistokirjoitukseen tai uutisartikkeliin. Ohjeistuksessa pyydetään myös menehtyneen käyttäjän viimeisintä työpaikkaa, mutta lomakkeelta ei tälle löydy täyttökenttää. Lomakkeeseen on mahdollista myös lisätä liitetiedostoja. (LinkedIn 2021b; LinkedIn 2021c.)

TikTok

TikTok on lyhytmuotoisten videoiden jakoon ja katseluun tarkoitettu sosiaalisen median palvelu. TikTokin käyttäjät voivat luoda ja jakaa erilaisia 15. sekunnin videoita, joihin voi lisätä filttäreitä, taustamusiikkia ja tarroja tai tehdä yhteistyösisältöä muiden käyttäjien kanssa ja luoda jaetun ruudun duettovideoita. TikTok julkaistiin nykyisessä muodossaan vuonna 2018 ja applikaatiolla oli noin 2 miljardia latausta vuoden 2020 maaliskuuhun mennessä. Vuoden 2021 alussa TikTokilla oli noin 1,1 miljardia aktiivista kuukausittaisista käyttäjästä maailmanlaajuisesti. TikTok on nopeasti erityisesti nuorten keskuudessa suosioon noussut palvelu. 69% TikTokin käyttäjistä on iältään 13-24-vuotiaita ja vain noin 7% käyttäjistä on yli 50-vuotiaita. (Dsouza 20.2.2021.)

Vaikka on mahdollista, että Snapchat on edelleen suosituampi, on TikTok siinä mielessä kiinnostavampi palvelu, että tällä ei ole valmiita käytänteitä ja ohjeistuksia kuoleman varalle, eikä mahdollisuutta ilmoittaa inaktiivisia tilejä (Johnson 20.1.2021). Tämän lisäksi Snapchatissa jaettu materiaali oletusarvoisesti katoaa automaattisesti ajan kanssa muiden käyttäjien katseilta, toisin kuin TikTokissa.

TikTok seuraa passiivisia tilejä ja mikäli tilille ei kirjauduta ainakaan 180 päivän sisällä, saattaa TikTok käyttäjän käyttäjänimi vaihtua satunnaiseen numeeriseen käyttäjänimeen (TikTok 2021a). TikTokin sopimusehdoissa on maininta tilin poistamisesta: mikäli käyttäjä haluaa poistaa tilinsä, tulee hänen olla yhteydessä TikTokiin. Lisäksi mainitaan, että toisen tilin käyttäminen on kiellettyä ilman TikTokin erillistä lupaa. (TikTok 2021b.) Mikäli omainen ei huomaa hoitaa menehtyneen TikTok tilin poistopyyntöä ennen käyttäjänimen vaihtumista tai saa selville tilin olemassaolosta liian myöhään, saattaa tilin löytäminen ja mahdollinen poistaminen hankaloitua.

Nuorilla käyttäjillä ei ehkä ole aivan samanlaista kykyä ymmärtää verkkoon jäävän materiaalin pysyvyyttä kuin aikuisella verkkokäyttäjällä. Nuoret eivät myöskään yhtä helposti hahmota kuolevaisuuttaan kuin jo pidemmälle elämässään päässeet, eivätkä näin ollen

osaa varautua kuolemaansa. Näin ollen he tuskin tulevat ajatelleeksi, millaisen jäljen itsestään jättävät verkkoon kuolemansa jälkeen. Tuoreehkon palvelun ollessa kyseessä vanhemman saattaa olla hyvin hankalaa saada menehtyneen lapsensa materiaali pois, kun alustalla ei ole valmiita käytänteitä materiaalin ja tilin poistolle.

3 Kysely asenteista digijäämistöä kohtaan ja varautuneisuudesta niiden hallinnointiin

Kyselyn tavoitteena oli kartoittaa vastaajien varautuneisuusastetta sosiaalisen median tilien ja niiden sisältämän materiaalin tulevaisuudesta kuoleman varalta. Lisäksi kyselyllä haluttiin selvittää yleistä suhtautumista verkkoon käyttäjän menehtymisen jälkeen jääneen materiaalin suhteen, niin oman kuin tuttavienkin kohdalta. Kyselyn perusjoukkona ja kohderyhmänä olivat Suomessa asuvat sosiaalisen median käyttäjät. Hypoteesina on, että kovinkaan moni ei ole miettinyt oman digijäämistön kohtaloaan eikä siihen olla varauduttu ja ohjeistus sen käsittelylle olisi tarpeellinen. Hypoteesin toteutuminen johtaa tarpeeseen ohjeistukselle.

3.1 Kyselyn toteutus

Kysely toteutettiin Google Forms -alustalla ja se jaettiin kirjoittajan omalla Facebook- ja LinkedIn-sivulla julkisena. LinkedIn ja Facebook valittiin niiden tuoman näytteen potentiaalisen suuruuden tähden. Näissä sosiaalisen median sivuissa kyselylinkin jakaminen ja sen leviäminen eteenpäin sekä näkyvyyden saaminen on kirjoittajan kokemukseen perustuen parempaa kuin esimerkiksi Instagramissa. Koska kysely levisi muillekin, kuin kirjoittajan omille kontakteille, voidaan otantamenetelmää määriteltessä väitellä siitä, onko kyseessä näyte vai mukavuuspoiminta (Taanila 9.3.2012). Lukemisen selkeyden tähden tekstissä puhutaan näytteestä. Tutkimuksessa analysoitu näyte on kerätty kahden kuukauden ajalta.

Kyselyssä on 8 kysymystä ja 3 jatkokysymyskohtaa sekä avoin kenttä palautteelle ja pohdinnalle. Kyselyssä hyödynnettiin niin valintakysymyksiä, monivalintaa, asteikkoa kuin avoimia kysymyksiäkin. Kysymykset löytyvät liitteestä 3. Kysely asenteista digijäämistöä kohtaan ja varautuneisuudesta niiden hallinnointiin. Kyselyssä ei käsitellä henkilötietoja, sillä sen käsittely ei ollut perusteltua. Näin ollen rekisterin hävittämiseen liittyviin aspekteihin ei tarvitse opinnäytetyön kohdalla ottaa kantaa. Muiden henkilökohtaisten kysymysten kuten ikä ja sukupuolikaan ei nähty tuovan tutkimukseen lisäarvoa, joten nämä jätettiin pois. Tämä lisää myös kyselyyn vastaajien mukavuutta, sillä turhan henkilökohtaisia tietoja ei aina haluta antaa ja kysely pysyy kevyempänä pituudeltaan. Kyselyn täyttämiseen kuluva aika on keskimäärin 5 minuutin luokkaa.

Kyselyn ”muu” vastauksien vaihtoehto on Googlen kieliasetuksien vaikutuksesta ollut hie- man epäloogisesti englanninkielinen ”other”, vaikka kysely muuten on toteutettu suomeksi. Tämä siksi että kirjoittaja ei halunnut ottaa riskiä, että muuttaisi kieliasetuksiaan va-

hingossa kesken kyselyn toteuttamisen takaisin siihen, mitä normaalisti käyttää. Näin olen yhteneväisyyden nimissä kaikille vastaajille kysymysten kohdat pysyvät samoina. Vastausvaihtoehdon ”muu” olisi voinut suorittaa kirjoittamalla sen myös erikseen yhdeksi kiinteäksi vastaukseksi, mutta tällöin ei olisi ollut mahdollista saada näihin vastaajien omaa kommenttia loogisesti.

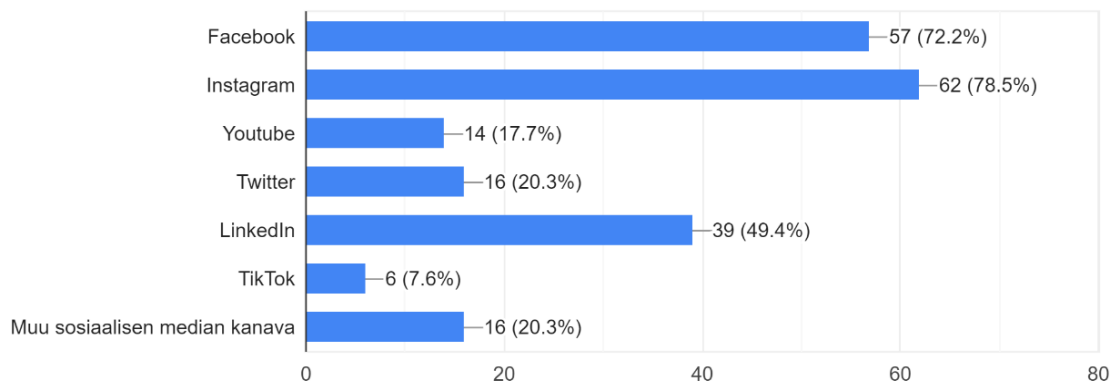
3.2 Kyselyn tulokset ja niiden analysointi

Vastauksia kyselyyn tuli yhteensä 80 kappaletta ja vastaukset on kerätty kahden kuukauden aikana. Kyselyn tulokset löytyvät myös kaaviomuotoisina liitteestä 4. Kyselyn tulokset.

Kyselyyn vastanneista kaikki käyttivät sosiaalista mediaa päivittäin. 90% kertoi käyttävänsä sosiaalista mediaa useita kertoja päivässä ja loput 10% kerran päivässä. Kysely ei joko tavoittanut harvemmin sosiaalista mediaa käyttäviä tai sitten sosiaalisen median käyttötiheys on keskimäärin päivittäistä.

2. Mihin näistä palveluista jaat sisältöä (teksti, kuva, video, kommentit tms.)?

79 responses

Kaavio 4. Sosiaalisen median kanavat, joihin jaetaan sisältöä

Kaaviosta 4. nähdään, että vastaajat jakoivat eniten sisältöä Instagramissa (78,5%) ja seuraavaksi suosituin sosiaalisen median jakokanava oli Facebook. Tulokset kuitenkin korreloivat suhteellisen hyvin luvussa 2.3 Sosiaalisen median käyttö Suomessa viitattuihin AudienceProjectin ja DNA:n tutkimuksien kanssa suosituimmista ja käytetyimmistä sosiaalisen median kanavista, sillä erotuksella, että Instagram ja LinkedIn ovat korostuneempina tässä tutkimuksessa. LinkedInin korkeaa lukua (49%) voidaan perustella sillä, että moni kyselyn vastaajista on päätenyt kyselyyn LinkedInin kautta. Instagramin käytön suosio sitä vastoin saattaa olla ollut nousussa covid-19 aikaan ihmisten paetessa arkea kuvien ja visuaalisuuden maailmaan. Sosiaalisen median päivittäiselle on saattanut myös

useimmilla olla enemmän aikaa ja omaa visuaalisuutta on helppo esitellä juurikin esimerkiksi Instagramin välityksellä.

Vaikka sosiaalisen median päivittäinen käyttöaste ja sisällönjakamisaste on korkea vastaajien kesken, omaan verkkojäämistön varautuminen koetaan heikkona. Asteikolla 1–5, jossa 1 on ei ollenkaan ja 5 on erittäin hyvin, hieman yli puolet (56%) vastaajista arvio varautuneisuustasonsa käyttämiensä sosiaalisen median tilien osalta olevan kuoleman sattuessa huono (1), kun taas vain 1 vastaaja koki olevansa varautunut hyvin (5). Seuraavaksi eniten vastaajia löytyy kohdasta kolme eli keskeltä. Hyvin varautuneet (vastauksen 4–5 valinneet) olivat aktiivisia verkon käyttäjiä, mutta sisällön jakamisen suhteen oli hieman eroja. Osa jakoi sisältöä moneen eri sosiaalisen median alustaan, kun taas osa valitsi vain muutaman.

Kyselyn mukaan suosituin varautumistapa oli ennakoida siten, että verkkoon ei laita materiaalia, jonka siellä olo haittaa kuoleman jälkeen. Vastaajista 48% oli valinnut tämän vastausvaihtoehdon. Muistotili- ja perintöyhteyshenkilösäädökset olivat myös suosittu varautumistapa (44%). Kolmanneksi suosituin varautumistapa oli luottaa siihen, että tuttavat tai sukulaiset saavat salasanat tai nämä on annettu heille jo etukäteen (34%). Myös yksi vastaaja tiesi tiliensä poistuvan, kun hän ei käytä niitä tietyn ajan sisällä. Testamenttia ei kuitenkaan vastaajista ollut käyttänyt digijäämistön hallinnassa. Testamentin teko saatetaan kokea liian vaivalloiseksi ja koska salasanoja pitää päivittää aika ajoin, saattaa esimerkiksi testamenttiin suoraan salasanojen kirjaaminen tuntua turhalta, työläältä ja jopa vieraalta ajatukselta.

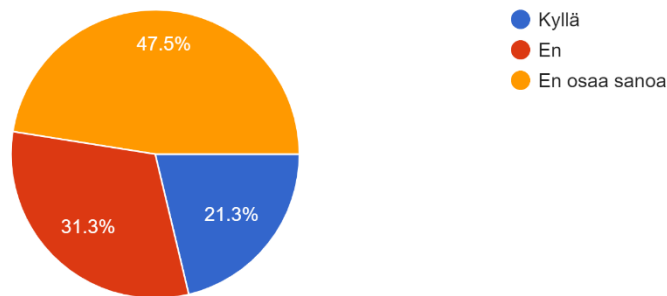
Varautumattomuuden suurimmaksi syyksi vastaajat valitsivat kohdan ”en ole ajatellut asiaa” vastausprosentilla 52. 22% koki tiedonpuutteen olevan suurin syy varautumattomuuteen ja 10% ei kokenut tarvetta varautumiselle. Myös saamattomuus, ajan puute ja kokemus siitä, että asia ei juuri nyt ole aiheellinen, toistui vastauksissa.

Vain kolme vastaajaa (4%) oli joutunut hoitamaan menehtyneen henkilön verkkojäämistöä tai poistamaan näiden tilejä. Ongelmia tilien poistoon ja hallintaan toivat se, että kuolema on omaiselle henkisesti raskas taakka käsitellä sekä se, että kaikkien tilien olemassaoloa ei tiedä ja osan selvittäminen on suorastaan mahdotonta. Erästä vastaajaa sitä vastoin on auttanut, että kuolemasta on julkaistu lehdissä, jolloin lehtijutun linkittäminen on helpottanut tilien sulkemista.

Oman verkkoon jaetun materiaalin tulevaisuus jakoi vastaajien mielipiteitä. 30% vastaajista oli sitä mieltä, että materiaali saa jäädä kun taas 25% haluaisi materiaalin poistettavan. 24% oli sitä mieltä, että osa materiaalista saa jäädä ja osa tulisi poistaa. 25% taas ei ollut kiinnostunut materiaalin kohtalosta.

6. Haluatko kohdata menehtyneen läheisen materiaalia verkossa?

80 responses

Kaavio 5. Menehtyneen läheisen verkkojäämistön kohtaaminen

Kysymys ”haluatko kohdata menehtyneen läheisen materiaalia verkossa?” jakoi myös mielipiteitä (kaavio 5). Eniten vastauksia tuli kohtaan ”en osaa sanoa”, mutta vastausta tarkennettiin lopun avoimessa kentässä, että vastaus riippuu oikeastaan materiaalista ja missä yhteydessä materiaali tulee esille. 31% valitsi vastaukseksi ”en” ja 21% vastaajista taas ei koe menehtyneen läheisen materiaalin kohtaamista negatiivisena asiana. Moni varmasti kokee muistotilien ja vanhojen tilien kohtaamisen positiivisena kokemuksena, kun niissä voi vieraila omasta tahdostaan. Erilaiset syntymäpäivä- ja muut muistutukset saattavat sitä vastoin olla henkisesti liian raskaita kohdata, sillä ne tulevat vastaan pyytämättä. Myöskään tuskin halutaan nähdä läheisen materiaalia väärinkäytettävän.

Suurin osa vastaajista (94%) kokee tarpeelliseksi verkkosivun, josta saa ohjeistusta ja apua joko oman verkkojäämistön tulevaisuuteen varautumiseen tai apua muiden verkkojäämistön hallintaan. 4% ei osannut sanoa ja 2,5% ei kokenut tällaista palvelua hyödylliseksi.

Kyselyn jälkeen oman verkkojäämistön tulevaisuuteen aikoo perehtyä noin kolmasosa vastaajista (69%). Avoimen kentän kommentoissa kuitenkin ilmeni, että vaikka kysely herättikin pohtimaan aihetta ja aihe koettiin tärkeäksi, eivät kaikki aio aivan heti ottaa aihetta käsittelyyn. Kuolema voi kuitenkin tulla hyvinkin yllättäen vastaan ja tapahtua myös heille, jotka eivät koe sitä vielä ajankohtaiseksi.

Kyselyyn vastanneilta tuli palautetta ja kiitoksia aiheen valinnasta avoimen kentän kautta. Aihe koettiin mielenkiintoiseksi ja tärkeäksi, sekä ajatuksia herättäväksi. On myös huomattavaa, kuinka moni ei edes ollut tullut ajatelleeksi aihetta tai mikäli olivat, eivät olleet vielä tehneet hirveästi oman verkkojäämistönsä hallinnan eteen. Muutama esitti myös toiveensa yhtenäisestä palvelusta, joka helpottaisi läheisten taakkaa kuoleman sattuessa. Pelkkä yhtenäinen ohjeistuskin koettiin monen mielestä jo hyödylliseksi. Osalla myös heräsi kysymyksiä siitä, miten taata spesifien asioiden säilyminen jälkipolville kuoleman jälkeen.

3.3 Kysely ja tutkimusaineiston pohjalta luotu ohjesivusto

Koska opinnäytetyö on luonteeltaan pääasiallisesti tutkimustyyppinen opinnäytetyö, toiminnallisen osuuden toteutuksen painopiste on pienempi. Kyselyn pohjalta tuli kuitenkin ilmi selkeä tarve verkkojäämistön varautuneisuuden lisäämisestä ja omaisten taakan helpottamisesta. Opinnäytetyökokonaisuuden osalta uuden palvelun luominen olisi ollut liian suuritöinen projekti, joten päädyttiin luomaan vain helppolukuinen ohjeistus, joka ei ole kiinnitettynä hautaustoimistoihin tai senioriliittoihin, näin ollen se voisi mahdollisesti tavoittaa esimerkiksi nuorempaakin yleisöä jo varautuneisuuden merkeissä. Ohjeistuksen tavoitteena näin ollen on luoda turvaa oman datan kohtalosta ja helpottaa omaisia kuoleman sattuessa.

Vaihtoehtoina ohjeistukselle olivat joko .pdf-muotoinen tiedosto tai verkkosivu. Verkkosivu valittiin sen päivitettävyydaspektin ja paremman saavutettavuuden kannalta, sillä pelkän tiedoston jakelu olisi ollut hankalampaa ilman selkeää omaa alustaa ja opinnäytetyön ulkopuolisella teoksella saavutetaan toivon mukaan suurempi hyöty. Alustaksi verkkosivulle valittiin Wix, sillä se on ilmainen ja nopeasti päivitettävissä oleva alusta. Opinnäytetyöntekijällä oli myös valmiiksi tunnukset palveluun ja aiempaa kokemusta palvelun käytöstä, mikä nopeutti palvelun käyttöönottoa.

Sivu on tarkoitettu kahdenlaiselle pääkohderyhmälle: niille, jotka haluavat varautua oman verkkojäämistönsä tulevaisuuteen ja niille, joille on jäänyt tehtäväksi toisen henkilön verkkojäämistön hallinnointi. Sivulla käytetty aineisto perustuu teoriaosuudessa kerättyyn tietoon siitä, miten verkkosivut hoitavat digitaaliseen jäämistöön ja menehtyneiden tileihin liittyviä käytänteitä. Tämä tieto on tiivistetty ja muotoiltu helppolukuisemmaksi ohjeistukseksi. Sivua jaettiin kahteen eri osioon ja landing pageen eli aloitussivuun. Aloitussivulla eli etusivulla (liite 5) on yleisesti tiivistelmä siitä, mitä verkkojäämistö on ja miksi se on tärkeää. Tämä kertoo sivustolle saapuvalla, mille sivulle hän on tullut ja auttaa navigoimaan sivulla. Toinen sivu (liite 6) on suunnattu heille, jotka haluavat varautua oman datan kohta-

loon. Sivu sisältää teoriaosuuden pohjalta kerätyn tiedon siitä, miksi oman verkkojäämistön tulevaisuuteen varautuminen on tärkeää, yksinkertaistetut ohjeet käytetyimpien sosiaalisen median sivujen muistotilien ja automaattisen poistumisen asettamiseen, sekä millä sivustoilla ei tällaisia toimintoja ole tarjolla. Kolmas sivu (liite 7) on suunnattu läheisille ja sivulla on teoriaosuuteen perustuvat ohjeet menehtyneen verkkojäämistön käsittelyyn. Sivu sisältää yksinkertaiset ohjeet käytetyimpien sosiaalisen median sivujen tilin poistamiseen.

Aiheen herkkäluontoisuuden vuoksi sivun ulkoasu oli tärkeä. Sivun tulee olla mahdollisimman neutraali, helppolukuinen, siisti ja selkeä. Sivusta ei kuitenkaan haluttu tehdä liian synkkää, jotta se ei karkota omaan verkkojäämistön tulevaisuuteensa varautuvia henkilöitä. Tasapainottelu kahden kohderyhmän välillä luo haasteita sivun ulkoasulle. Sivun luonnille varatun ajan vähyyden vuoksi päädyttiin valitsemaan Wixin tarjoamista valmis-pohjista rauhallinen ja neutraali vaihtoehto, jota muokattiin sivun omien sisällöllisten tarpeiden mukaan poistamalla ylimääräisiä toiminnallisuuksia ja vaihtamalla pohjassa käytettyä grafiikkaa. Sivun ulkoasu ja graafiset valinnat pohjautuvat opinnäytetyöntekijän omaan harkintaan ja empatiaan.

Ohjesivuston SEO, eli hakukoneoptimointi, sivun skaalautuvuus ja muut asiat kuten mainostus jäävät opinnäytetyön ulkopuolelle ja mahdollisuuksien mukaan hoidetaan kuntoon tulevaisuudessa. Sivun uskottavuutta ja löydettävyyttä voitaisiin lisätä myös hankkimalla sille oma domain-nimi, mutta tälle ei opinnäytetyön puitteissa ollut riittäviä perusteluja ja resursseja. Sivun saavutettavuuden lisäämiseksi huomiota tulisi kiinnittää selkeämpään ja yksinkertaisempaan ilmaisuun, otsikkotasojen harkitumpaan käyttöön ja sivuston käyttökokemusta voitaisiin testata.

Sivun hallinta ja ylläpito jää opinnäytetyöntekijälle. Sivu löytyy osoitteesta:
<https://elisapyykkonen.wixsite.com/digitaalinenjaamisto>. Kuvakaappaukset luodusta palvelusta löytyvät liitteistä 5, 6 ja 7.

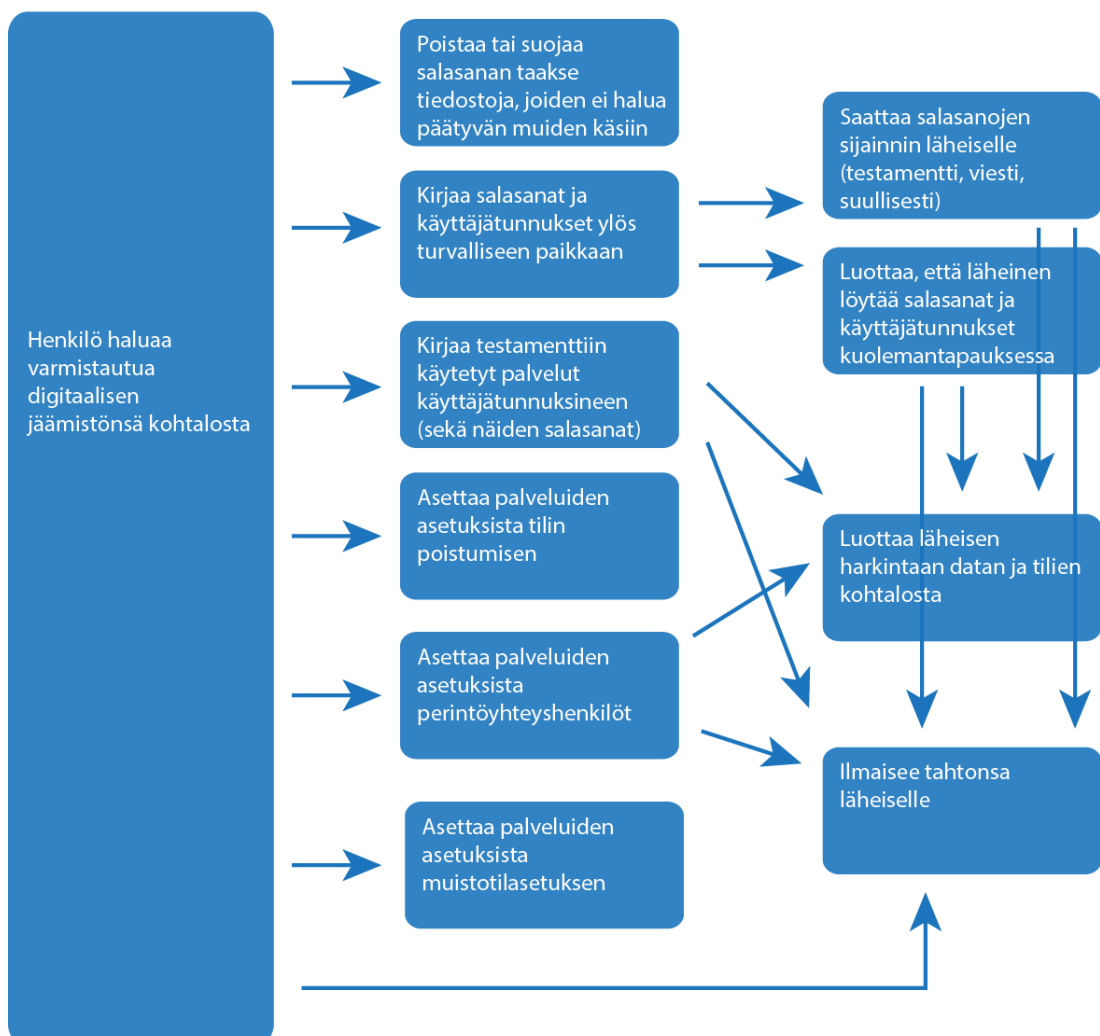
4 Pohdinta

Opinnäytetyön aihe on yhä enenevässä määrin tärkeä ja ajankohtainen sosiaalisten medioiden, digitaalisen materiaalin ja verkkokäyttäjien lisääntyvän määrän vuoksi. Kuolema on herkkä aihe, ellei jopa tabu, jota moni ei halua omakohtaisesti ajatella etukäteen. Kuolemantapauksessa omaisilla ja läheisillä on usein suuri henkinen taakka asioiden hoitamisessa, joten helpottaaksemme tätä taakkaa verkkojäämistön hoitaminen tekniseltä kannalta tulisi olla läheiselle mahdollisimman helppoa. Myös se, mitä itsestään haluaa jättää jälkeensä, on iso henkilökohtainen kysymys.

4.1 Yhteenveto

Kaaviossa 6 havainnollistetaan yksinkertaistettuna eri valintoja, joita käyttäjä voi tehdä datansa haluamansuuntaisena tulevaisuuden suhteen. Valinnat eivät ole useinkaan toisiaan poissulkevia ja erilainen valinta voidaan tehdä eri tiedostojen ja palvelun välillä.

Kuinka käyttäjä voi hallinnoida digitaalista jäämistään ja varmistaa sen halutunlaisen käsittelyn kuoleman tai toimintakyvyn menettämisen jälkeen

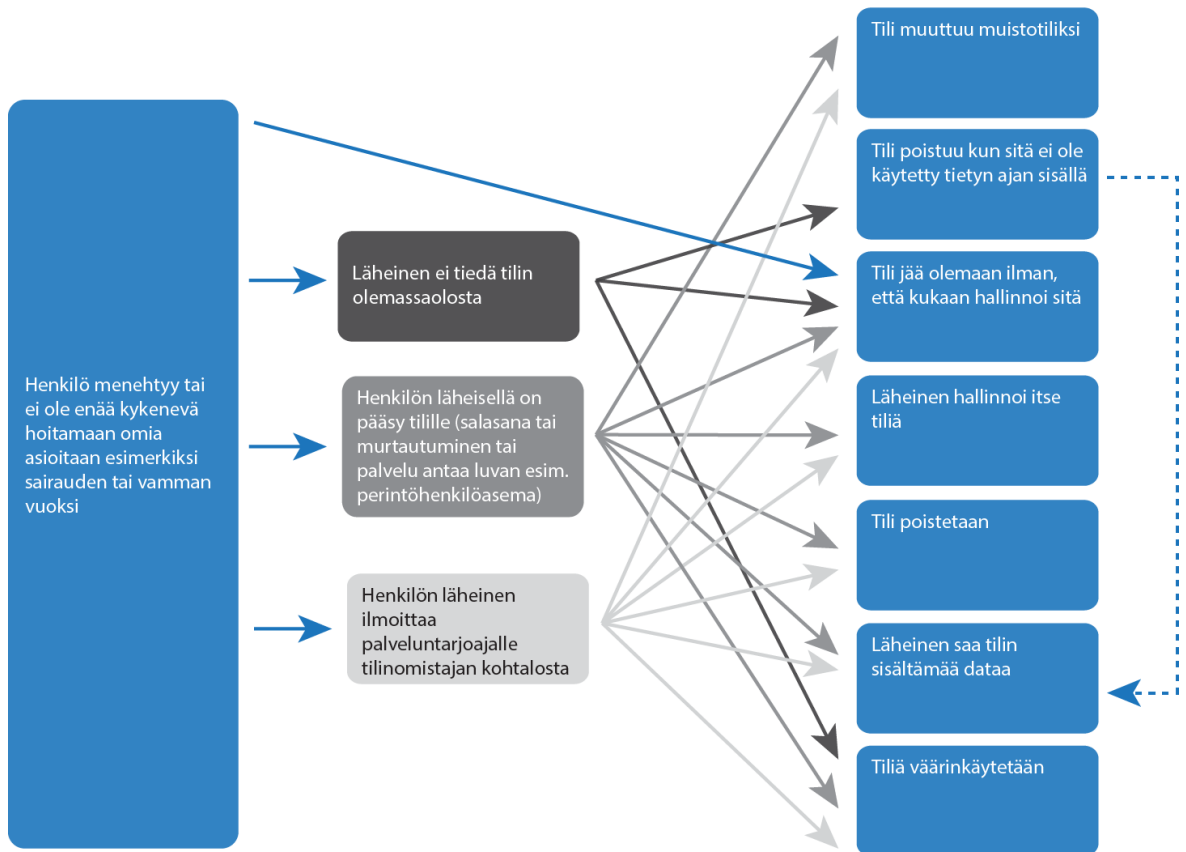
Kaavio 6. Digitaalisen jäämistön hallinnan palvelupolku

Digitaalista mediaa käyttävän henkilön tilien ja datan kohtalo riippuu monista eri aspekteista. Aivan ensimmäisenä tulee käyttäjän oma toiminta, joka on sidottu kuitenkin vallitseviin lakeihin, palveluntarjoajiin ja myös loppukädessä omaisiin. Henkilö voi esimerkiksi varautua suojaamalla salasanan taakse tietoja, joihin ei halua muiden pääsevän käsiksi; hän voi ilmoittaa testamentissaan salasansansa, niiden sijainnin tai vaihtoehtoisesti kieltämällä tiedostojen tarkastelun ja pyytämällä laitteet tuhottavaksi; hän voi myös jättää salasansansa jonnekin esimerkiksi sähköisesti tai paperisesti saataville. Opinnäytetyön osana tuotetun kyselyn mukaan testamentin käyttö on kuitenkin harvinaista. Kukaan vastaajista ei ollut hyödyntänyt testamenttia osana digijäämistön tulevaisuuttaan. Suosituin tapa ennakoida oli olemalla laittamatta verkkoon materiaalia, jota kuoleman jälkeen siellä ei haluttaisi olevan.

Verkkojäämistön käsittelyyn liittyy myös lakeja, joista tärkeimpänä verkkojäämistön kohtalossa on perintälaki. Monet lait ja säädökset kuten GDPR eivät ota kantaa henkilön oikeuksiin tämän kuoltua, eivätkä näin ollen tarjoa vainajalle esimerkiksi yksityisyyden suojaa, vaikka nykyaikaisempi käsitys alkaa olla, että vainaja nauttisi myös samanlaisista perusoikeuksista kuin eläessään.

Seuraavana vaikuttajana ovat palveluntarjoajat, näiden käyttöehdot ja toiminnallisuudet. Käyttöehdot määrittelevät datan kohtaloa ja käyttäjä sitoutuu näihin rekisteröityessään palveluun. Pääasiassa palveluntarjoajilla on käytössään neljä erilaista tapaa tarjota henkilölle oman digitaalisen jäämistön hallintaan työkaluja. Näitä ovat luotetun henkilön asettaminen (usein perintöyhteyshenkilö), käyttämättömyydenhallinta sekä tilin poistamisen tai muistotilaan asettaminen, kun henkilö ilmoitetaan kuolleeksi. Nämä eivät kuitenkaan kaikki toimi aivan aukottomasti, sillä esimerkiksi Facebookin muistotilaan liittyviä bugeja ja väärinkäyttöjä on tapahtunut menneisyydessä. 44% opinnäytetyön kyselyyn vastanneista oman datansa eteen varautuneista oli asettanut muistotila-säädökset ja perintöyhteyshenkilöt. Muistotilojen hallintatyökalut eivät kuitenkaan ole kovinkaan monipuoliset tilin käyttäjän kannalta. Käyttäjä ei itse pysty päättämään, millaiseen tilaan muistotili jää ja mitä sieltä jää näkyviin vaan muistotilin hallinta jää käytännössä mahdolliselle perintöyhteyshenkilölle tai tili jää sellaiseksi kuin se ilmoitustilanteessa on ollut. Tämä saattaa vaikuttaa muistotilaa harkitsevan päätökseen niin, että muistotila-asetuksen sijaan tilin poistuminen koetaan paremmaksi vaihtoehdoksi.

Mitä tilille mahdollisesti tapahtuu käyttäjän kuoleman jälkeen

Kaavio 7. Mitä tilille mahdollisesti tapahtuu käyttäjän kuoleman jälkeen

Kaaviossa 7 havainnollistetaan yhteenvetona sitä, mitä sosiaalisen median tilille mahdollisesti tapahtuu, kun käyttäjä ei enää ole kykeneväinen huolehtimaan omasta tilistään joko kuoleman tai esimerkiksi sairauden vuoksi. Yksityisyys on iso kysymys, kun lähdetään miettimään kenen kontolle tilien poiston jättää. Valinta on usein joko päästää tuttavat tai sukulaiset hallinnoimaan dataasi, tai sitten jättää datanhallinta palveluntarjoajien käsiin. Mikäli emme itse tee datamme kohtalosta päätöksiä, joku muu tulee sen puolestamme ennen pitkään tekemään. (Tait 2.7.2019.) Ei ole tavatonta, että lähimmäiselle ei tule mieleen vainajan digitaalinen jäämistö, saati sitten että omainen edes tietäisi, mitä kaikkia palveluita vainajalla on ollut käytössään. Näin ollen kaikki, mihin vainaja ei eläessään ole itse voinut vaikuttaa, on käytännössä lähimmäisen oman aktiivisuuden, viitseliäisyyden, oman harkinnan ja tiedon varassa.

Vielä ei Suomessa ole kokonaisvaltaisia palveluita hoitamaan digitaalista jäämistöä omaisten puolesta. Kysymys henkilön datan kohtalosta omaisen kannalta on monimutkainen. Lähimmäinen voi yleensä jättää palveluntarjoajalle ilmoituksen henkilön menehtymisestä ja tämän myötä, mikäli henkilö ei ole toisin palveluun asettanut, joko poistaa henkilön profiilin tai asettaa sen muistotilaan. Vaikka moni olettaa, että omainen tulee todennä-

köisesti poistamaan sosiaalisen median tilin tilin käyttäjän kuoltua, verkkoprofiileista on tullut dokumentaatioita merkityksellisille kanssakäymisille rakkaan kanssa ja muistotilit ovat näin ollen kasvattaneetkin suosiotaan. Ihmiset saavat lohtua verkossa säilytetyistä muistoista ja nämä koetaan arvokkaiksi. Menehtyneen tilin poisto ei siis näin ollen saata olla omaiselle pelkästään ei-haluttava toimintamenetelmä, vaan myös kivulias kokemus. (Gach 12.201.) Koska läheisen kuolema jo itsessään usein on kivulias kokemus, ei digitaalisen jäämistön hallinnointi todennäköisesti myöskään ole omaisella päällimmäisenä mielessä. Epäluottamus palveluntarjoajaa kohtaan voi myös johtaa siihen, että tietoja ei tulla poistamaan. Matthew Helm olisi halunnut poistattaa oman edesmenneen äitinsä Facebook-tilin, mutta ei omin avuin päässyt tiliin käsiksi eikä halunnut toimittaa Facebookille äitinsä kuolintodistusta (Tait 2.7.2019). Poistamisessa saattaa myös tulla eteen haasteita, mikäli käyttäjä on ilmoittanut palveluntarjoajalle tietojaan väärin, kuten esimerkiksi syntymäaikansa tai nimensä.

Sosiaalisten medioiden ja digitaalisen jäämistön hallinnan jättämisessä lähimmäisten vaaraan piilee muitakin riskejä kuin roikkumaan jätetyt tilit tai ei-haluttu muistotiliksi asettaminen. On myös vaarana se että, kenelle esimerkiksi salasanat on jättänyt, väärinkäyttää tiliä tai tiedostoja. Salasanojen tallettamisessa vaanii myös riski päätyä väärin käsiin. Myöskään testamentin tehokkuutta ei voida taata, sillä siinä mainitun digitaaliseen omaisuuden tuhoamiseen ilmaistun tahdon noudattamatta jättämisestä ei tule sanktiota. 25% opinnäytetyön osana tehtyyn kyselyyn vastanneista ei kuitenkaan ollut kiinnostunut, mitä datalleen tapahtuu kuoleman jälkeen ja jopa 56% koki olevansa erittäin huonosti varautunut verkkojäämistönsä tulevaisuuteen. Voidaan kuitenkin olettaa, että tilien ja tiedostojen väärinkäyttöä ei kuitenkaan monikaan haluaisi. On myönteistä, että jopa 69% vastaajista aikoo tutustua paremmin oman verkkojäämistönsä tulevaisuuteen.

Opinnäytetyön osana tehty ohjesivusto sisältää kaiken opinnäytetyössä oleelliseksi koetun tiedon tiivistetysti oman datan tulevaisuuteen liittyen ja ohjeistukset omaiselle, kuinka toimia. Ohjesivun tulevaisuudelle riskinsä luo se, että opinnäytetyöntekijä ei jaksa tai muista päivittää luotua ohjesivustoa, jolloin sen sisältämä tieto ei välttämättä ole käyttöehtojen muuttuessa enää ajantasaista. Mikäli SEO ja sivun mainostus jäävät tekemättä, eivät sivustoa tarvitsevat löydä sinne. Tällöin luodun ohjesivuston hyödyt jäävät vähäisiksi. Tämä vaatii joko opinnäytetyöntekijältä sitoutumista siihen, että sivulla tarjottu tieto on ajantasaista tai sitä, että joku isompi taho ottaa sivun hallinnan kontolleen. Kaikkein paras hyöty kohderyhmälle olisi, mikäli opinnäytetyön produkti olisi jonkin isomman tahon hoidettava ja alaisena, jolloin sen verkkonäkyvyys paranisi.

4.2 Tutkimuksen luotettavuus

Käyttöehtoja muutetaan ja päivitetään ja sivut saavat uusia toiminnallisuuksia, kuten muistotili-mahdollisuus todistaa. Koska palveluntarjoajat voivat päivittää käyttöehtojaan, lisätä ja poistaa toimintoja, ei opinnäytetyössä mainitut toiminnot välttämättä ole relevantteja sellaisenaan hyödynnettäväksi tavanomaiselle käyttäjälle ajan kuluessa. Ne kuitenkin saattavat tarjota tulevaisuudessa aihetta tutkivalle vertailukohtaa senhetkiseen tilanteeseen nähden. Ei myöskään ole taetta, että tutkitut sosiaalisen median palvelut ovat käytössä ikuisesti, sillä ei ole harvinaista, että jokin uusi palvelu syrjäyttää vanhan, tai sitten palvelun käyttäjäkunta vaan lopettaa palvelun käytön. Palvelu voidaan myös lakkauttaa tai sen voi ostaa toinen yritys, joka muokkaa sen käyttötarkoitukseltaan aivan toisenlaiseksi. Palvelun käyttäjäkunta voi myös muuttua radikaalisti. Tulevaisuudessa saatetaan myös ottaa menehtyneiden digitaalisen datan hallintaan kantaa suuremmin lainsäädännössä. Maailma digitalisoituu hurjaa vauhtia ja laintulkinnat ovat aikaan sidottuja.

Opinnäytetyön lähteet nojaavat paljolti uutisiin, blogikirjoituksiin ja palveluntarjoajien omiin käyttöehtoihin ja viestintään, joiden luotettavuus ja pysyvyys voidaan kyseenalaistaa. Ajankohtaista tutkimustietoa aiheesta on haastavaa löytää aineistojen ollessa maksumuurien takana ja siksi, että palveluntarjoajat eivät itse halua jakaa aiheeseen liittyvää tilastollista tietoa.

Kyselytutkimuksen tuloksen yleistettävyyteen vaikuttaa erityisesti otoskoko. Näytteen edustavuus olisi myös mahdollisesti ollut luotettavampi, mikäli kyselyä olisi jaettu kaikissa kyselyn sisältämissä sosiaalisen median kanavissa, mutta koska kirjoittaja ei kaikkia näitä itse käytä tai halua liittää opintoihinsa, otos muodostui vain Facebookissa ja LinkedInissa tavoitetuista henkilöistä, sekä satunnaisista näiden ulkopuolelle vastaajien toimesta jae- tuista kontakteista. Valitut kyselyn julkaisupaikat saattoivat vaikuttaa kyselyyn vastanneiden ikään, sillä LinkedInin ja Facebookin käyttäjien suurimman käyttäjäryhmän ikä on korkeampi kuin esimerkiksi Instagramin, YouTubeen tai TikTokin (Barnhart 9.3.2021), mikä taas saattoi vaikuttaa vastauksiin.

4.3 Kehittämisen- ja jatkotutkimusehdotukset

Mitä enemmän verkkokäyttäjää on, niin nykyisiä kuin menehtyneitäkin, sitä enemmän meitä tulisi kiinnittää huomiota siihen, miten kuolleiden dataa tulisi käsitellä ja kenelle oikeudet siitä oikein kuuluvat. Kirjoittajan mielestä on hieman edesvastuutonta jättää taakka kokonaan yksilöiden kannettavaksi, sillä tavallinen ihminen ei useinkaan varaudu omaan kuolemaansa, ellei ole esimerkiksi kuolemansairas ja omaiselle taas digijäämistön hoitamisen ja selvittämisen vastuu on henkisesti raskasta kaikkien käytännön asioiden lisäksi.

Näitä asioita olisi hyvä tutkia lain näkökulmasta. Tarvitseeko digitaalista jäämistöä ja sen käsittelyä varten luoda uutta lainsäädäntöä? Tämän lisäksi olisi tärkeä tutkia kuolleen henkilön oikeuksista yksityisyyteen ja muihin oikeuksiin, joita henkilöllä eläessään on, sillä nykyinen käsitys nojaa yhä enemmän näiden oikeuksien säilymiseen. Perintäoikeus ja palveluntarjoajien toimintatavatkin ovat hieman ristiriidassa toistensa kanssa. Periaatteessa data kuuluu perillisille, mutta koska palveluntarjoajat sanojensa mukaan haluavat suojella käyttäjää, eivät nämä useinkaan anna perillisille pääsyä menehtyneen tilille. Selkeä lainsäädäntö ottaisi digitaalisen jäämistön hallinnan palveluntarjoajilta ja sen ympärille saataisi olla helpompaa luoda uusia palveluita, jotka helpottaisivat niin käyttäjiä kuin omaisia-kin.

Jokainen kuollut henkilö, joka on jättänyt taakseen sosiaalisen median profiilinsa, on ainetlaatuinen tapauksensa sellaisenaan ja jättää meille usein haasteellisia kysymyksiä digitaalisen perinnön ja kuolemanjälkeisen yksityisyyden kannalta, mutta yhdistettynä näiden tapausten kokonaisuus on jotain, joka ylittää sen osien summan. Henkilökohtainen digitaalinen jäämistö muodostaa yhdessä muiden jäämistöjen kanssa yhteisen kulttuurillisen digitaalisen perinnön, mikä voi osoittautua arvokkaaksi ei pelkästään tulevaisuudessa historioitsijoiden kannalta vaan tulevien sukupolvien itsensä ymmärtämisen kannalta myös. (Öhman & Watson 2019, 9.)

Vaikka digitaalinen informaatio vaikuttaa kuolemattomalta, se on haavoittuvampaa kuin kuvitellaan ja tulevaisuuden pääsy nykyiseen dataan ei ole taattu sillä tiedostomuodot muuttuvat, laitteistoa uusitaan ja dataa tulee jatkuvasti hallinnoida sekä organisoida, jotta se pysyy hyödyllisenä (Öhman & Watson 2019, 9). Tämä herättää kysymyksiä siitä, kuinka pitkään sosiaalisen median muistotilit pysyvät esillä, sekä koska ja millä perusteella niitä lähdetään poistamaan, vai lähdetäänkö ollenkaan. Hieman aihetta sivuten ylipäänsä ”ylimääräisen” datan poistaminen internetistä on iso aihe, jonka syvälinen pohtiminen olisi oleellista.

Mielenkiintoinen tutkimuskohde olisi myös, miten ikä vaikuttaa varautuneisuustasoon oman datan ja tilien osalta. Opinnäytetyön osana tehdyssä kyselytutkimuksessa ei kysytty vastaajien ikää, sillä kyselyn luontihetkellä se ei tuntunut oleelliselta tiedolta vaan turhan henkilökohtaiselta vastaajien näkökulmaa ajatellen. Tulokset jättävätkin siis auki kysymykset tuoko ikä viisautta ja kuolemanrasitetta vai ovatko diginatiivit nuoret tietoisempia siitä, mitä verkkoon jaetulle materiaalille tapahtuu? Voidaan ehkä olettaa, että vaikka diginatiivit osaavatkin liikkua verkossa sulavasti, he eivät ehkä ajattele omaa kuolemaansa yhtä syvällisesti ja käytännönläheisesti kuin vanhemmat ihmiset. Tämän kaltaisia viitteitä oli huo-

mattavissa myös kyselyn vapaasta palautekentästä, vaikka niistä ei vastaajien ikää voinutkaan päätellä. Iästä riippumatta ehkä ylipäänsä kuolemaa enemmän ja yleisemmin pohtineet sekä tähän kosketuspintaa omaisen kuoleman tai oman sairauden kautta saaneet henkilöt ovat saattaneet pohtia myös digitaalisen jäämistönsä kohtaloa tarkemmin.

Memento mori -rihkama on ottanut erilaisia muotoja ihmisten historiassa. 1800-luvulla valokuvaamisen yleistyessä Post mortem -valokuvaus, eli muistomuotokuvien ottaminen liian aikaisin lähteneistä omaisista, erityisesti lapsista, tuli suosituksi tavaksi ikuistaa muisto menehtyneestä. (Bethany 5.6.2016.) Muistotilit ovat nykyaikainen tapa muistaa kuollutta. Muistotileihin liittyen laajempi ja ajankohtainen kokonaisuus, jota on jo jonkin verran tutkittu, on kuoleman käsittely digitaalisessa maailmassa. Millaisia mahdollisuuksia verkko tarjoaa kuoleman käsittelyyn jatkossa? Esimerkiksi hautakiviin voidaan jo nyt yhdistää digitaalisia ruutuja, joihin saa esimerkiksi kuvan menehtyneestä tai hautakiveen voidaan yhdistää muistotilejä QR-koodien avulla (Bruce 22.12.2015). Digitalisuus voi myös muokata käsitystämme kuolemasta aivan uudelle tasolle ja voidaankin jo miettiä, kuka sinut omistaa kuolemasi jälkeen. Kuolleita näyttelijöitä voidaan herättää henkiin digitaalisten efektien voimalla ja esimerkiksi Japanissa herätettiin kuollut laulajatähti tekoälyn avulla esiintymään (Valkama 3.3.2021).

4.4 Opinnäytetyöprosessin ja oman oppimisen arviointi

Opinnäytetyön haastavin osuus oli aiheen rajaaminen. Digitaalisen maailman ja kuoleman väliltä löytyy paljon mielenkiintoisia kysymyksiä, joista opinnäytetyössä päätettiin keskittyä sellaisiin, joista olisi suuremmalle yleisölle välittömintä hyötyä. Alkuun opinnäytetyössä oli tarkoitus myös tutkia työntekijän sähköisen materiaalin kohtaloa, mutta se tuntui liian irralliselta osuudelta muusta ja tästä on lyhyen ajan sisään tehty jo toinen opinnäytetyö, joten aihe rajautui pois opinnäytetyöstä.

Opinnäytetyö pyrkii noudattamaan Haaga-Helian opinnäytetyön rakennetta, mutta poikkeaa siitä hieman normaalista poikkeavan moniulotteisuutensa vuoksi. Vaikka opinnäytetyö pääasiallisesti on tutkimustyyppinen työ, opinnäytetyö sisältää toiminnallisen osuuden ja olisi myös voinut olla produktiivinen työ, mikäli toiminnallista osuutta olisi painotettu. Opinnäytetyön laajuuteen ja varattuun toteutusajankautaan nähden työmäärä oli suuri. Projektihallinnolliset menettelytavat seurasivat Haaga-Helian ohjeistusta.

Opinnäytetyön oli tarkoitus valmistua kevätlukukauden 2021 aikana. Aikataulutus ei ollut opinnäytetyöprosessin aikana kaikkein selkein, vaan pysyi hyvin alustavana ja joustavana koko prosessin ajan. Opinnäytetyöprosessi venyi hieman oletetusta aikataulustaan henkilökohtaisten syiden vuoksi, jotka tiedostettiin jo projektin alussa mahdolliseksi riskiksi ja

näin ollen prosessin venymiseen oltiin varauduttu. Muiden mahdollisten riskien hallinta sujui hyvin eikä opinnäytetyöprosessi venynyt niin paljoa, että se ei olisi ehtinyt viimeisille mahdollisille palautuspäiville. Näin ollen, vaikka sisäisistä yksittäisten työvaiheiden aikatauluista venyttiin, ne vaikuttivat lähinnä produktin luontiin ja viimeistelyyn varattuun aikaan.

Opinnäytetyön tavoite, joka oli tutkia verkkojäämistön käsittelyn tapoja, lisätä ihmisten tietoisuutta ja mahdollisesti luoda ohjeistus digitaalisen materiaalin käsittelyyn toteutui. Opinnäytetyö herätteli jo kyselyn kautta ihmisiä pohtimaan omaa digitaalista jäämistään ja toivon mukaan varautumaan tulevaan. Toivottavaa olisi, että jatkossa opinnäytetyöstä voisivat myös ammentaa palveluntarjoajat. Opinnäytetyön tekijällä on nyt myös laaja tieto asiasta ja mahdollisuudet halutessaan lähteä kehittämään aiheen ympärille uusia palveluita ja konsultoimaan palveluntarjoajia ja käyttäjiä erilaisten toimintatapojen sisältämistä mahdollisuuksista ja riskeistä.

Lähteet

Abuzar M. & Rani V. 23.10.2020. Facebook Declared Me Dead for a Month. Vice. Luettavissa: <https://www.vice.com/en/article/bvx8j4/facebook-glitch-bug-memorialized-my-account>. Luettu: 13.4.2020.

Anik 18.2.2015. By mistake I memorialized an alive person's facebook account, how do i recover? -- Facebook-päivitys. Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/community/question/?id=10152750415283507>. Luettu: 18.4.2021.

Art 31.8.2018. Wrongly Memorialized Account. -- Facebook-päivitys. Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/community/question/?id=10209876292823382>. Luettu: 18.4.2021.

Barnhart, B. 9.3.2021. Social media demographics to inform your brand's strategy in 2021. SproutSocial. Luettavissa: <https://sproutsocial.com/insights/new-social-media-demographics/>. Luettu: 16.4.2021.

Bell, B. 5.6.2016. Taken from life: The unsettling art of death photography. BBC News. Luettavissa: <https://www.bbc.com/news/uk-england-36389581>. Luettu: 8.5.2021.

Bruce R. 22.12.2015. The Best Way To Utilize Technology For Memorials. The Digital beyond. Luettavissa: <http://www.thedigitalbeyond.com/2015/12/the-best-way-to-utilize-technology-for-memorials/>. Luettu: 12.5.2021.

Buitelaar J.C. 2017. Post-mortem privacy and informational self-determination. Ethics Inf Technology 19. Luettavissa: <https://link.springer.com/article/10.1007/s10676-017-9421-9>. Luettu: 28.1.2021.

Carole 6.7.2019. Wrong account memorialised. -- Facebook-päivitys. Luettavissa: https://www.facebook.com/help/community/question/?id=10220574138120916&search_session_id=244c7d5acd87065a20cbbfe80d9a0b7f. Luettu: 18.4.2021.

Cox, J. 2021. Bot Lets Hackers Easily Look Up Facebook Users' Phone Numbers. Vice. Luettavissa: <https://www.vice.com/en/article/xgz7bd/facebook-phone-numbers-bot-telegram>. Luettu: 27.1.2021.

Digi- ja väestötietovirasto 23.5.2019. Omaisen kuolemaan liittyvän palvelupolun muotoilu käynnistyi ekosysteemifoorumissa. Luettavissa: <https://dvv.fi/-/omaisen-kuolemaan-liittyvan-palvelupolun-muotoilu-kaynnistyi-ekosysteemifoorumis-1>. Luettu: 12.4.2021.

DNA 2019. Digitaaliset elämäntavat -tutkimus 2019 NUORET JA SOSIAALINEN MEDIA. Yhteenveto medialle. Luettavissa: <https://www.stinfo.fi/data/attachments/00892/7c6913e1-11dd-4bc2-a432-ef98097352b7.pdf>. Luettu: 23.11.2020.

Dsouza D. 20.2.2021. What Is TikTok? Investopedia. Dotdash. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/what-is-tiktok-4588933>. Luettu: 16.4.2021.

Estee 27.3.2015. Facebook mistakenly memorializes account!Reactivate PLEASE?CASE#233589472. -- Facebook-päivitys. Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/community/question/?id=10206441875266446>. Luettu: 18.4.2021.

Enter 2019a. Digijäämistö. Osa 1 – Ennakointia ennen kuolemaa. ENTER ry - ikäihmisten tietotekniikkayhdistys. Luettavissa: <https://1555484.168.directo.fi/@Bin/4a766eed114e36a8589378353aeb35f5/1618508773/application/pdf/3227445/DIGIJ%c3%84%c3%84MIST%c3%96T%20osa%201-Ennakointia%20ennen%20kuolemaa.pdf>. Luettu 15.4.2021.

Enter 2019b. Digijäämistö. Osa 2 – Pois digimaailmasta kuoleman jälkeen. Luettavissa: <https://www.entersenior.fi/@Bin/3226876/DIGIJ%C3%84%C3%84MIST%C3%96T+osa+2+-Pois+digimaailmasta+kuoleman+j%C3%A4lkeen.pdf>. Luettu: 15.4.2021.

Facebook 2020a. Miten ilmoitan Facebookissa edesmenneestä henkilöstä tai tilistä, joka on siirrettävä muistotilaan? Luettavissa: https://www.facebook.com/help/150486848354038?helpref=page_content. Luettu: 20.10.2020.

Facebook 2020b. Mitä Facebook-tililleni tapahtuu, jos kuolen? Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/103897939701143/>. Luettu: 20.10.2020.

Facebook 2020c. Mitä ovat perintöyhteyshenkilöt, ja mitä he voivat tehdä Facebook-käyttäjätililleni? Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/103897939701143/>. Luettu: 20.10.2020.

Facebook 2020d. Lääketieteellisesti toimintakyvyttömäksi todetun tai edesmenneen henkilön käyttäjätiliä koskeva erityispyyntö. Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/contact/228813257197480>. Luettu: 20.10.2020.

Facebook 2020e. Miten lisään, vaihdan tai poistan perintöyhteys henkilön Facebookissa? Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/1070665206293088>. Luettu: 20.10.2020.

Facebook 2020f. My Personal Account is Memorialized. Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/contact/292558237463098>. Luettu: 23.11.2020.

Facebook 20.12.2020. Terms of Service. Luettavissa: <https://www.facebook.com/terms>. Luettu: 18.4.2021.

Facebook 2021a. How do I report a deceased person's account on Instagram? Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/instagram/264154560391256>. Luettu: 18.1.2021.

Facebook 2021b. Memorialization Request. Luettavissa: https://www.facebook.com/help/contact/234739086860192?helpref=faq_content. Luettu: 18.4.2021.

Forss, M. 3.12.2016. Kuolleen kunnia ja yksityiselämä sosiaalisessa mediassa. Uusi Suomi blogit. Luettavissa: <https://puheenvuoro.uusisuomi.fi/markofobbaforss/227284-kuolleen-kunnia-ja-yksityiselama-sosiaalisessa-mediassa/>. Luettu: 28.1.2021.

Gach K. 12.201. A Case for Reimagining the UX of Post-Mortem Account Deletion on Social Media. Luettavissa: https://www.researchgate.net/publication/336567417_A_Case_for_Reimagining_the_UX_of_Post-Mortem_Account_Deletion_on_Social_Media. Luettu: 12.5.2021.

Gold, H. 23.4.2020. Instagram Is Scrambling to Release a Feature to Memorialize Dead Users. The Cut. Luettavissa: <https://www.thecut.com/2020/04/instagram-is-releasing-a-feature-to-memorialize-dead-users.html>. Luettu: 18.4.2021.

Google s.a. a. All products. Luettavissa: <https://about.google/products/> Luettu: 18.4.2021.

Google s.a. b. Inactive Account Manager. Luettavissa: <https://myaccount.google.com/u/1/inactive>. Luettu: 18.4.2021.

- Google 2021a. Google-tili ohjeet. Lähetä kuolleen käyttäjän tiliin liittyvä pyyntö <https://support.google.com/accounts/troubleshooter/6357590?hl=fi>. Luettu: 18.1.2021.
- Google 2021b. YouTube ohjeet. YouTube-käyttäjänimellä kirjautuminen ei onnistu. Luettavissa: <https://support.google.com/youtube/answer/165556?hl=fi>. Luettu: 18.1.2021.
- Google 2021c. Tietoa Tilin käyttämättömyydenhallinnasta. Luettavissa: <https://support.google.com/accounts/answer/3036546?hl=fi>. Luettu: 18.1.2021.
- Google 2021d. Lähetä kuolleen käyttäjän tiliin liittyvä pyyntö. Luettavissa: <https://support.google.com/accounts/troubleshooter/6357590?hl=fi> Luettu: 18.4.2021.
- Google 2021e. Ohjeita YouTubeen kirjautumiseen Luettavissa: <https://support.google.com/youtube/troubleshooter/3219097#ts=3309345>. Luettu: 18.4.2021.
- Google 2021f. Bränditilin hoitaminen. Luettavissa: <https://support.google.com/accounts/answer/7001996>. Luettu: 18.4.2021.
- Harjumaa, M. 2019. Twitter teki Facebookit: Käytti turvatarkastusta varten annettuja puhelinnumeroita mainostamiseen. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11011453>. Luettu: 21.1.2021.
- Hopi, A. 06.12.2020. Janita Lukkarisen isä julkaisi tyttärensä viimeisen viestin: ”Kiitos kaikille, jotka tuitte raskaalla matkallani kohti ääretöntä”. Iltalehti. Luettavissa: <https://www.iltalehti.fi/viihdeuutiset/a/4dd1ba98-14e4-443c-9a98-7682cc53a1bd>. Luettu: 14.4.2021.
- Hou, C. 3.4.2020. Data Thieves Are Targeting Dead People’s Social Media Accounts - Identity theft is a problem in the afterlife. One Zero. Luettavissa: <https://onezero.medium.com/data-thieves-are-targeting-dead-peoples-social-media-accounts-bbff6a747ae5>. Luettu: 27.1.2021.
- Hutchinson, A. 10.4.2019. Facebook Adds New Tools to Assist in Managing the Profiles of Deceased Users. Social Media Today. Luettavissa: <https://www.socialmediatoday.com/news/facebook-adds-new-tools-to-assist-in-managing-the-profiles-of-deceased-user/552369/>. Luettu: 14.4.2021.

Instagram 2021a. What is Instagram? Luettavissa: <https://help.instagram.com/424737657584573>. Luettu: 18.4.2021.

Instagram 2021b. How do I report a deceased person's account on Instagram? Luettavissa: <https://www.facebook.com/help/instagram/264154560391256>. Luettu 18.4.2021.

Instagram 2021c. Removal Request for Deceased Person on Instagram Luettavissa: <https://help.instagram.com/contact/1474899482730688>. Luettu: 18.4.2021.

Instagram 2021d. Request to Memorialize a Deceased Person's Instagram Account. Luettavissa: <https://help.instagram.com/contact/452224988254813>. Luettu: 18.4.2021.

Instagram 2021e. What happens when a deceased person's Instagram account is memorialized? Luettavissa: https://www.facebook.com/help/instagram/231764660354188?helpref=search&sr=1&query=memorialised&search_session_id=33ed975b60173bc4340a2cbd8aa8d3cb. Luettu: 18.4.2021.

Iqbal, M. 2020. Facebook Revenue and Usage Statistics (2020). Luettavissa: <https://www.businessofapps.com/data/facebook-statistics/>. Luettu: 23.11.2020.

Johnson, S. 20.1.2021. What Actually Happens to Your Social Media When You Die? Cake. Luettavissa: <https://www.joincake.com/blog/what-happens-to-social-media-when-you-die/>. Luettu: 16.4.2021.

Johnston, M. 2020. 5 Companies Owned by Google (Alphabet). Smart-home products, ad management, and business intel & data analytics. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/investing/companies-owned-by-google/>. Luettu: 23.11.2020.

Kangas, U. 2012. Digitaalinen jäämistövarallisuus. Alma Talent. Helsinki. Luettavissa: <https://haaga-helia.finna.fi/Record/3amk.139658>. Luettu: 29.1.2021.

Kansallinen senioriliitto ry s.a. Some ja kuolema. Luettavissa: <https://www.senioriliitto.fi/ja-senille/seniorit-nettiajassa/some-ja-kuolema/>. Luettu: 18.1.2021.

Kela 2020. Muistin tueksi, jos omaisesi kuolee. Luettavissa: <https://www.kela.fi/muistin-tueksi>. Luettu: 18.1.2021.

Kemp, S. 2020. Digital trends 2020: Every single stat you need to know about the internet. The Next Web. Luettavissa: <https://thenextweb.com/news/digital-trends-2020-every-single-stat-you-need-to-know-about-the-internet>. Luettu: 13.4.2021.

Kennected 13.4.2020. Does LinkedIn Delete Inactive Accounts? Luettavissa: <https://kennected.org/inactive-accounts-linkedin/>. Luettu: 18.4.2021.

Keskinäinen Vakuutusyhtiö Kaleva s.a. Tutkimus: Suomalaiset eivät varaudu kuolemaan somessa. Luettavissa: <https://www.henkivakuutuskuntoon.fi/artikkelit/tutkimus-suomalaiset-eivat-varaudu-kuolemaan-somessa>. Luettu: 3.2.2021.

Kessler, S. 17.12.2020. Digital Afterlife Explained: What It Means & What You Can Do About It. Luettavissa: <https://www.joincake.com/blog/digital-afterlife/>. Luettu: 20.12.2020.

Kokholm, M. & Werliin, R. 2019. AudienceProject Insights 2019. App & social media usage. AudienceProject. Luettavissa: https://www.audienceproject.com/wp-content/uploads/audienceproject_study_apps_social_media.pdf. Luettu: 14.4.2021

LinkedIn 2021a. What is LinkedIn and How Can I Use It? Luettavissa: <https://www.linkedin.com/help/linkedin/answer/111663/what-is-linkedin-and-how-can-i-use-it-?lang=en>. Luettu: 18.4.2021.

LinkedIn 2021b. Request removal of a deceased member's LinkedIn profile. Luettavissa: <https://www.linkedin.com/help/linkedin/ask/TS-RDMLP?lang=en>. Luettu: 18.4.2021.

LinkedIn 2021c. Deceased LinkedIn Member Luettavissa: <https://www.linkedin.com/help/linkedin/answer/2842?lang=en>. Luettu: 18.4.2021.

Memoria Hautaus toimisto s.a. Vainajan profiilin poistaminen verkkopalvelusta. <https://www.memoriahautaus.com/opas-hautajaisjaerjestelyihin/hautaus-ja-erjestaevaelle/vainajan-profiilin-poistaminen-verkkopalveluista/>. Luettu: 18.1.2021.

Patchin, J.W. 9.1.2013. Fake Memorial Pages on Facebook, Pranks, and Cyberbullying. Cyberbullying research center. Luettavissa: <https://cyberbullying.org/fake-memorial-pages-on-facebook-pranks-and-cyberbullying> Luettu: 14.4.2021.

Peyser, E. 11.11.2016. Facebook Thinks Everyone Is Dead [Updated]. Gizmodo. Luettavissa: <https://gizmodo.com/facebook-thinks-everyone-is-dead-1788877146>. Luettu: 13.4.2021.

Reiff N. 9.12.2020. 5 Companies Owned By Facebook. Investopedia. Luettavissa: <https://www.investopedia.com/articles/personal-finance/051815/top-11-companies-owned-facebook.asp>. Luettu: 18.4.2021.

Rikoslaki 19.12.1889/39.

Savela, S. 2014. Digitaalinen elämä ei pääty kuolemaan Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-7618709>. Luettu: 20.12.2020.

Stevens, L. 2018. If I delete Facebook what happens to my Tinder, Spotify and Instagram profiles? Luettavissa: <https://home.bt.com/tech-gadgets/phones-tablets/delete-facebook-what-happens-tinder-spotify-instagram-profiles-11364259734824>. Luettu: 23.11.2020.

Suomidigi 28.1.2021. Läheisen kuolema. Luettavissa: <https://www.suomidigi.fi/ryhmat/laheisen-kuolema>. Luettu: 15.4.2021.

Suomi.fi 2020a. Vainajaa koskevat tiedot. Luettavissa: <https://www.suomi.fi/kansalaiselle/parisuhde-ja-perhe/laheisen-kuolema/opas/vainajan-lahiomaisen-asema/vainajaa-koskevat-tiedot>. Luettu: 27.11.2021.

Suomi.fi 2020b. Luettavissa: <https://www.suomi.fi/kansalaiselle/parisuhde-ja-perhe/laheisen-kuolema/opas/kuolemantapauksen-sattuessa/viranomaiset-selvittavat-kuolemansyyn>. Luettu: 27.11.2021.

Taanila, A. 31.3.2019. Otantamenetelmä Akin menetelmäblogi. Luettavissa: <https://tilastoapu.wordpress.com/2012/03/09/otantamenetelma/>. Luettu: 15.4.2021.

Tait, A. 2.6.2019. What happens to our online identities when we die? The Guardian. Luettavissa: <https://www.theguardian.com/tv-and-radio/2019/jun/02/digital-legacy-control-online-identities-when-we-die>. Luettu: 15.4.2021.

Tekijänoikeuslaki 8.7.1961/404

TikTok 2021a. Inactive Account Policy. Luettavissa:

<https://support.tiktok.com/en/safety-hc/account-and-user-safety/inactive-account-policy>.
Luettu: 16.4.2021.

TikTok 202b1. Terms of Service. Luettavissa: <https://www.tiktok.com/legal/terms-of-service?lang=en>. Luettu: 16.4.2021.

Tilastokeskus 2020a. Liitetaulukko 25. Seuratut yhteisöpalvelut 2020, %-osuus väestöstä. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tau_025_fi.html. Luettu: 18.1.2021.

Tilastokeskus 2020b. Internetin käyttö medioiden seuraamiseen ja viestintään lisääntynyt. Luettavissa: http://www.stat.fi/til/sutivi/2020/sutivi_2020_2020-11-10_tie_001_fi.html. Luettu: 22.11.2020.

Twitter 2021a. New user FAQ. Luettavissa: <https://help.twitter.com/en/new-user-faq>. Luettu: 9.2.2021.

Twitter 2021b. Help Center. Inactive account policy. Luettavissa: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/inactive-twitter-accounts>. Luettu: 9.2.2021.

Twitter 2021c. How to contact Twitter about a deceased family member's account. Luettavissa: <https://help.twitter.com/en/rules-and-policies/contact-twitter-about-a-deceased-family-members-account>. Luettu: 9.2.2021.

Twitter 2020. Investor Fact Sheet. Luettavissa: https://s22.q4cdn.com/826641620/files/doc_financials/2020/q1/Q1_20__InvestorFactSheet.pdf. Luettu: 9.2.2021.

Twitter Support 27.11.2019. We've heard your feedback about our effort to delete inactive accounts and want to respond and clarify. Here's what's happening:-- Twitter-viesti @TwitterSupport. Luettavissa: <https://twitter.com/TwitterSupport/status/1199777312054493184?s=20>. Luettu: 9.2.2021.

Tähtivaara, S. 23.2.2020. Bloggaaja Eveliina Ylönen, 40, kuoli nukkuessaan – vastarakastunut Tuomas yritti turhaan herättää: Muistan hänen naurunsa. Iltalehti. Luettavissa: <https://www.iltalehti.fi/suhteet/a/5a6ec5a0-5e51-4bbb-ae4-6141e7265e88>. Luettu: 14.4.2021.

Törrönen V. 24.2.2020. Mikä on palvelupolku? Miksi se on strategisesti tärkeä? Kreapal. Luettavissa: <https://www.kreapal.fi/blogi/mika-on-palvelupolku/>. Luettu: 15.4.2021.

Valajärvi, J. 3.2.2021. Asiantuntija. Tietosuojavaltuutetun toimisto. Sähköposti. Luettavissa: liite 1. Tietosuojavaltuutetun toimiston sähköpostivastaus.

Valkama, H. 3.3.2021. Analyysi: Mitä sometilillesi käy kun kuolet? Informaatiokuolema saattaa tulla ennen biologista kuolemaa. Yle. Luettavissa: <https://yle.fi/uutiset/3-11818326>. Luettu: 15.4.2021.

Valtari, M. 16.11.2020. Sosiaalinen media Suomessa: Selkeää kasvua vuonna 2020. LM Someco. Luettavissa: <https://lmsomeco.fi/blogi/sosiaalinen-media-suomessa>. Luettu: 22.11.2020.

Welch, C. 26.11.2019. Twitter will remove inactive accounts and free up usernames in December. The Verge. Luettavissa: <https://www.theverge.com/2019/11/26/20984328/twitter-removing-inactive-accounts-usernames-available-date>. Luettu: 9.2021.

Welch, C. 27.11.2019. Twitter halts plan to remove inactive accounts until it can memorialize dead users. The Verge. Luettavissa: <https://www.theverge.com/2019/11/27/20986084/twitter-inactive-accounts-usernames-memorialize-deceased-users-not-removing>. Luettu: 9.2.2021.

Woolf, N. & Solon, O. 11.11.2016. Facebook profile glitch 'kills' millions. Even Mark Zuckerberg. The Guardian. Luettavissa: <https://www.theguardian.com/technology/2016/nov/11/facebook-profile-glitch-deaths-mark-zuckerberg>. Luettu: 13.4.2021.

Your Europe 2020. Yleinen tietosuojasetus. Luettavissa: https://europa.eu/youreurope/business/dealing-with-customers/data-protection/data-protection-gdpr/index_fi.htm. Luettu: 27.1.2021.

Yritys ja yhteisötietojärjestelmä s.a. Luettavissa: <https://tietopalvelu.ytj.fi/yritystiedot.aspx?yavain=2476243&tar-kiste=312F5C4B9C474100957EAD68C71B30B6B07CF987>. Luettu: 20.12.2020.

Öhman C.J. & Watson, D. 2019. Are the dead taking over Facebook? A Big Data approach to the future of death online. *Big Data & Society*. Luettavissa: https://journals.sagepub.com/doi/pdf/10.1177/2053951719842540?utm_source=miragenews&utm_medium=miragenews&utm_campaign=news. Luettu: 14.4.2021

Liitteet

Liite 1. Tietosuojavaltuutetun toimiston sähköpostivastaus

“Hei,

olette ottaneet 27.1.2021 yhteyttä tietosuojavaltuutetun toimistoon. Kiitämme yhteydenotostanne. Alla yleisesti tietoja tiedustelemastanne asiasta.

Suomessa on 25.5.2018 alkaen sovellettu Euroopan parlamentin ja neuvoston yleistä tietosuoja-asetusta (EU) 2016/679 (jatkossa: yleinen tietosuoja-asetus). Säädös on asetuksena jäsenvaltioissa välittömästi sovellettavaa oikeutta. Yleinen tietosuoja-asetus sisältää kansallista liikkumavaraa, minkä perusteella kansallisella lainsäädännöllä voidaan täydentää ja täsmentää asetuksessa nimenomaan määriteltyjä seikkoja. Yleistä tietosuoja-asetusta täsmentää kansallinen tietosuojalaki (1050/2018), jota on sovellettu 1.1.2019 alkaen. Tietosuojalaille kumottiin henkilötietolaki (523/1999).

Yleisessä tietosuoja-asetuksessa ei oteta kantaa vainajien henkilötietojen käsittelyyn.

Yleisen tietosuoja-asetuksen johdanto-osassa kappaleessa 27 todetaan seuraavasti: "Tätä asetusta ei sovelleta kuolleita henkilöitä koskeviin tietoihin. Jäsenvaltiot voivat säätää kuolleiden henkilöiden henkilötietojen käsittelyä koskevista säännöistä." Johdanto-osan kohdassa 158 todetaan muun ohella seuraavasti "Tätä asetusta olisi myös sovellettava, jos henkilötietoja käsitellään arkistointitarkoituksiin, ottaen huomioon, että tätä asetusta ei sovelleta kuolleiden henkilöiden henkilötietoihin..." Samoin johdanto-osan kohdassa 160 todetaan "...Tähän olisi lisäksi sisällyttävä historiantutkimus ja sukututkimustarkoituksiin tehty tutkimus ottaen huomioon, että tätä asetusta ei sovelleta kuolleisiin henkilöihin."

Suomessa ei ole kansallisessa lainsäädännössä säädetty yleisen tietosuoja-asetuksen sallimalla tavalla kuolleiden ihmisten henkilötietojen käsittelystä. Aikaisemmin voimassa olleessa henkilötietolaissa ei asiaan ollut myöskään otettu kantaa.

Sellaisissa tapauksissa, joissa tietoja luovuttava taho on viranomainen, tarkasteltavaksi tulee myös mm, onko luovutettavaksi tarkoitettu tieto viranomaisen toiminnan julkisuudesta annetun lain (julkisuuslaki, 621/1999) tai erityislain nojalla salassa pidettävä. Tietosuojavaltuutetun toimivaltaan ei kuulu toisen viranomaisen puolesta ottaa kantaa siihen, mikä tieto on julkinen ja mikä salassa pidettävä. Julkisuuslaissa säädetään viranomaisten

hallussa olevien asiakirjojen julkisuudesta ja salassapidosta. Kukin viranomainen tulkitsee julkisuuslakia itse ja viime kädessä asian ratkaisee tuomioistuin.

Tietosuojavaltuutettu on toimivaltainen yleistä tietosuojaa ja tietosuojalakia koskevissa kysymyksissä. Kummassakaan, ei asetuksessa eikä laissa, ei kuitenkaan oteta kantaa vainajien tietojen käsittelyyn. Myöskään muusta lainsäädännöstä ei ole löydettävissä sääntelyä vainajien tietojen käsittelyyn. Ennen yleistä tietosuoja-asetusta on ollut voimassa henkilötietolaki, joka ei suoraan ottanut kantaa vainajien henkilötietojen käsittelyyn, mutta tuolta ajalta on jonkin verran olemassa oikeuskäytäntöä. Yleisen tietosuoja-asetuksen aikaista oikeuskäytäntöä vainajien henkilötietojen käsittelystä ei vielä tällä hetkellä ole.

--

Ystävällisesti,
Julia Valajärvi
Asiantuntija
Tietosuojavaltuutetun toimisto

--“

Liite 2. Chat keskustelu Spotifyn tuen kanssa

“--

Info: What happens to Spotify account if a user has created an account with Facebook and that account gets memorialized?

--

Grace A.: To shed light, we would need some verification document for that Facebook-created Spotify account if that account is left for a care to another person.

Grace A.: As soon as it can be verified, we can take actions on the account depends on what action is needed to be done.

Grace A.: And before I let you go, is there anything else that I can help you with today?

Elisa: So the account stays even though logging into is not possible and another person is able to ask for deletion?

Grace A.: In the event that the other person would need to delete it, and the required verification has been met. We can delete the account.

--"

Liite 3. Kysely asenteista digijäämistöä kohtaan ja varautuneisuudesta niiden hallinnointiin

Hei! Tämä kysely on osa Haaga-Helian tietojenkäsittelyn opinnäytetyötä aiheesta digitaalinen jäämistö. Kysely on tarkoitettu Suomessa asuville sosiaalisen median käyttäjille.

Digitaalinen jäämistö sisältää kaiken digitaalisen materiaalin, mitä menehtynyt jättää jälkeensä. Tällaista materiaalia ovat esimerkiksi sosiaalisen median tilit, sähköpostit, tiedostot koneella, puhelimen viestit, tiedostot pilvipalveluissa, sekä muut verkkotilit kuten esimerkiksi verkkopankki, maksutilit, verkkokaupat ja tapahtumasivustot.

Kyselyn tavoitteena on kartoittaa vastaajien varautuneisuusastetta sosiaalisen median tilien ja niiden sisältämän materiaalin tulevaisuudesta kuoleman varalta. Lisäksi kyselyllä halutaan selvittää yleistä suhtautumista verkkoon jääneen materiaalin osalta.

Kyselyyn vastaaminen vie noin 5 minuuttia.

1. Kuinka aktiivisesti käytät jotain sosiaalisen median palvelua? *

- Useita kertoja päivässä
- Kerran päivässä
- Muutamia kertoja viikossa
- Muutamia kertoja kuukaudessa
- Harvemmin

2. Mihin näistä palveluista jaat sisältöä (teksti, kuva, video, kommentit tms.)?

- Facebook
- Instagram
- YouTube
- Twitter
- LinkedIn
- TikTok
- Muu sosiaalisen median kanava

3. Arvioi kuinka hyvin olet varautunut omaan menehtymiseen käyttämiesi palveluiden osalta *

En ollenkaan 1 2 3 4 5 Erittäin hyvin

3.1. Mikäli vastauksesi kysymykseen 3 on väliltä 3-5, miten olet varautunut?

- Testamentissani on kohta, joka käsittelee digijäämistöä
- Sukulainen/tuttava tietää salasanani tai saa ne käsiinsä kuolemani jälkeen
- Olen asettanut tilieni asetuksista muistotila-säädökset ja perintöyhteyshenkilöt
- En laita verkkoon materiaalia, jota en halua siellä kuolemani jälkeen olevan
- Tilini poistuvat kun en ole käyttänyt niitä tietyn ajan sisällä
- Other _____

3.2. Mikäli vastauksesi kysymykseen 3 on väliltä 1-2, minkä arvioit olevan suurin syy vauriutumattomuuteen?

- En ole ajatellut asiaa
- En koe tarvetta
- En tiedä miten
- Other _____

4. Oletko joutunut hoitamaan menehtyneen verkkojäämistöä tai poistamaan näiden tilejä (esimerkiksi sosiaalisen median tilit)? *

- Kyllä
- En

4.1. Mikäli vastasit kyllä, onko tietojen saannissa tai poistossa ollut ongelmia? Millaisia?

5. Mitä haluaisit verkkoon jakamallesi materiaalille tapahtuvan kuoleman jälkeen? *

- Materiaali tulisi poistaa
- Materiaali saa jäädä
- Osa materiaalista tulisi poistaa, osa saa jäädä
- En ole kiinnostunut, mitä materiaalille tapahtuu kuolemani jälkeen

6. Haluatko kohdata menehtyneen läheisen materiaalia verkossa? *

- Kyllä
- En
- En osaa sanoa

7. Koetko että aiheesta olisi hyvä olla olemassa verkkosivu, josta saa kattavat ohjeet oman verkkojäämistön tulevaisuuden käsittelyyn tai apua muiden verkkojäämistön käsittelyyn? *

- Kyllä
- En

En osaa sanoa

8. Aiotko kyselyn jälkeen perehtyä paremmin oman verkkojäämistön tulevaisuuteen? *

Kyllä

En

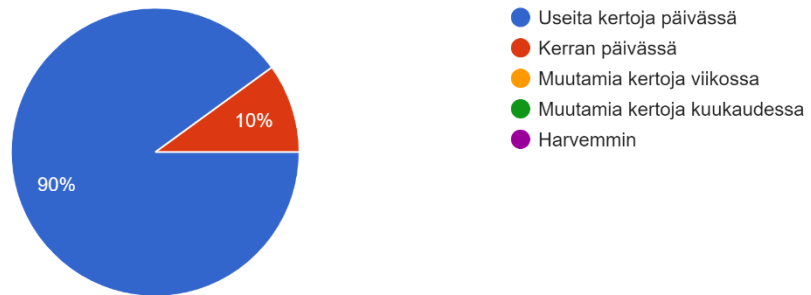
Avoin kenttä, johon voit kirjoittaa muuta mieleen noussutta tai antaa kyselystä palautetta. Tätä kohtaa ei liitetä sellaisenaan opinnäytetyöhön, mutta saatetaan käyttää esimerkiksi itsearvioinnissa tai muissa opinnäytetyön kohdissa.

*vastaus vaaditaan

Liite 4. Kyselyn tulokset

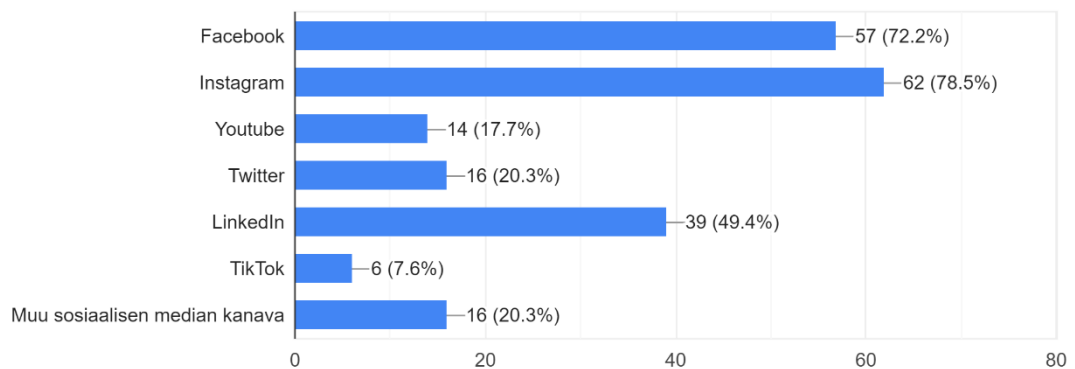
1. Kuinka aktiivisesti käytät jotain sosiaalisen median palvelua?

80 responses

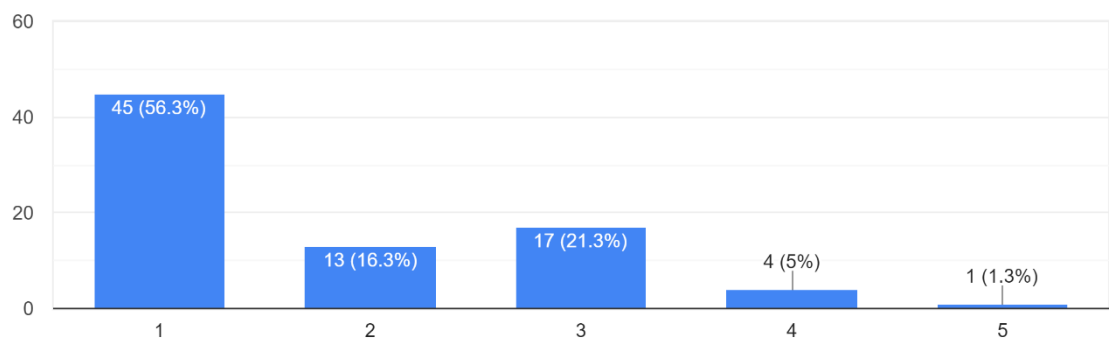
2. Mihin näistä palveluista jaat sisältöä (teksti, kuva, video, kommentit tms.)?

79 responses

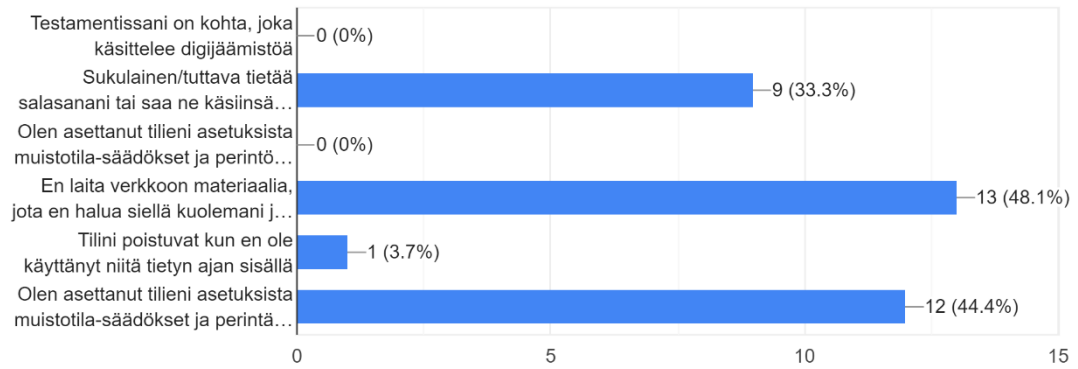
3. Arvioi kuinka hyvin olet varautunut omaan menehtymiseen käyttämiesi palveluiden osalta

80 responses

3.1. Mikäli vastauksesi kysymykseen 3 on väliltä 3-5, miten olet varautunut?

27 responses

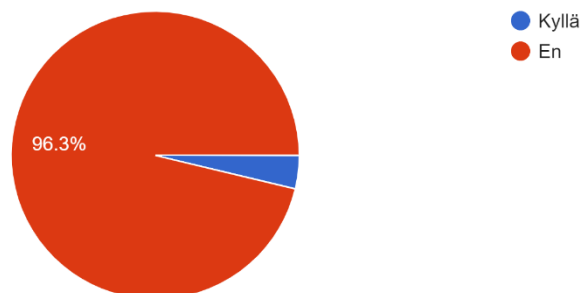
3.2. Mikäli vastauksesi kysymykseen 3 on väliltä 1-2, minkä arvioit olevan suurin syy varautumattomuuteen?

58 responses

4. Oletko joutunut hoitamaan menehtyneen verkkojäämistöä tai poistamaan näiden tilejä (esimerkiksi sosiaalisen median tilit)?

80 responses

4.1. Mikäli vastasit kyllä, onko tietojen saannissa tai poistossa ollut ongelmia? Millaisia?

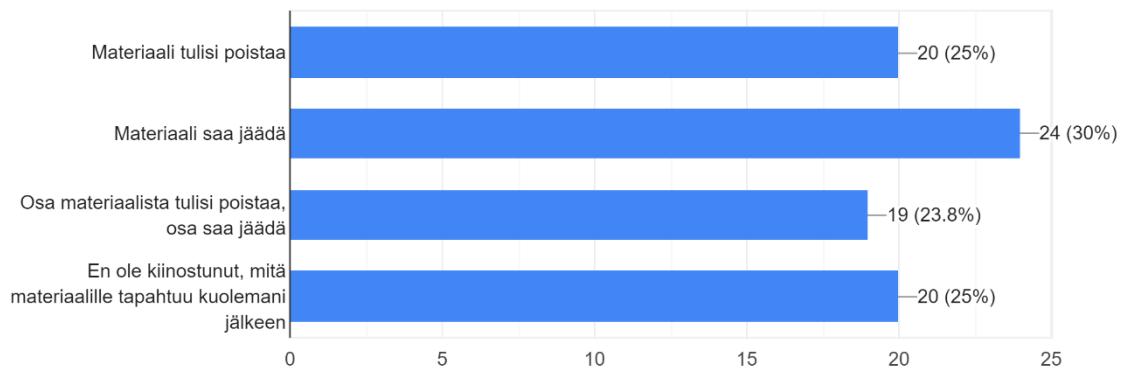
2 responses

Asiaa helpotti että kuolemasta uutisoitiin lehdissä sain useamman tilin suljettua suht helposti linkittämällä lehtijutun ylläpitäjille pääasiassa ulkomailla.

En ole vielä edes voinut ajatellakaan edesmenneen poikani Facebook-tilin poistamista.

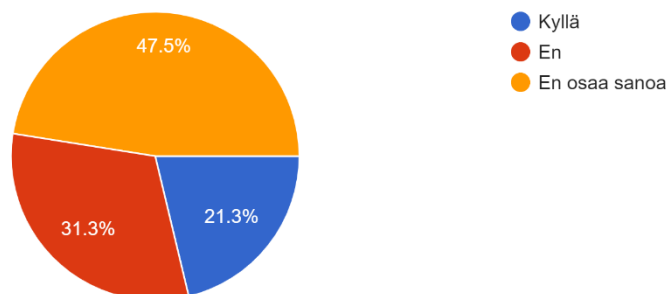
5. Mitä haluaisit verkkoon jakamallesi materiaalille tapahtuvan kuoleman jälkeen?

80 responses

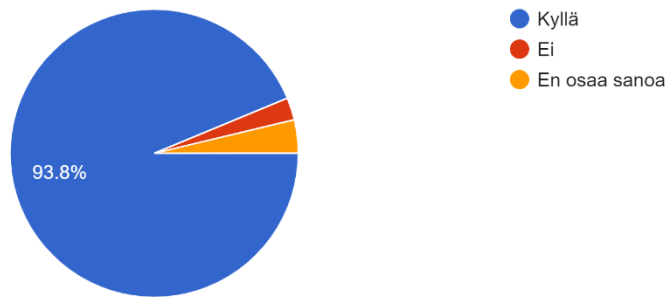

6. Haluatko kohdata menehtyneen läheisen materiaalia verkossa?

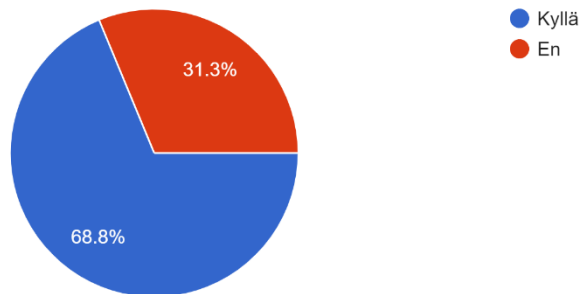
80 responses

7. Koetko että aiheesta olisi hyvä olla olemassa verkkosivu, josta saa kattavat ohjeet oman verkkojäämistön tulevaisuuden käsittelyyn tai apua muiden verkkojäämistön käsittelyyn?
80 responses

8. Aiotko kyselyn jälkeen perehtyä paremmin oman verkkojäämistön tulevaisuuteen?
80 responses

Liite 5. Ohjesivuston kuvakaappaus: sivu 1

Mitä on digitaalinen jäämistö ja miksi se on tärkeää?

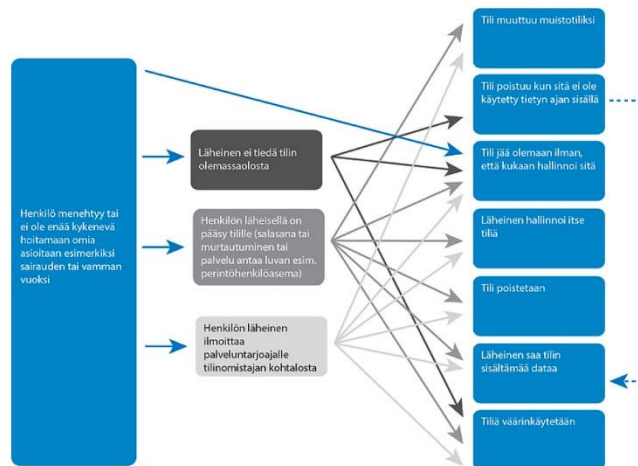
Hei olen Elise. Tein opinnäytetyöni vuonna 2021 verkkojäämistön käsitteilyn palvelupolusta. Täältä sivulta saat vinkkejä omaa digijäämistöä kohtaan ja tietoa, kuinka läheisen digijäämistöä hallitaan.

Digitaalinen jäämistö käsittää kaiken materiaalin, mitä ihminen kuollessaan jättää jälkeensä. Näitä ovat siis erilaiset verkkotilit (kuten sosiaalisen median tilit, Spotify, PayPal jne.), tiedostot ja kuvat koneella, pilvessä ja puhelimessa sekä viestit ja sähköpostit.

Opinnäytetyöni keskittyi pääasiassa verkkojäämistöön (internetiin) ja siitä tarkemmin sosiaalisen median tiliin ja näille jaettuun materiaaliin. Opinnäytetyön aikana huomasin, miten vähän ihmiset olivat miettineet oman verkkoon laittamansa materiaalin kohtaloa, minä mukaanlukien. Aihe on kuitenkin tärkeä. Koska menehtyneet eivät nauti esimerkiksi samanlaista yksityisyydensuojaa kuin elävät, jää kuolemasi jälkeinen materiaali tavallaan heille ja vapaaksi ristaksi. On myös omaisille todella raskasta törmätä materiaaliin verkossa, ja pohtia, mitä menetykset olisi tälle halunnut tehdä, ellei tämä ole ilmaissut tahtoaan eteensä.

Mikäli olet tällä sivulla läheisesi kuoleman johdosta, osaanottoni. Löydät välilehdeltä "Läheisen digijäämistön hallinta" ohjeet siihen, miten kannattaa toimia.

Mitä tilille mahdollisesti tapahtuu käyttäjän kuoleman jälkeen

Tutustu opinnäytetyöhön

Yhteydenotto

Nimi
Sähköpostiosoite
Kirjoita viestisi tähän...
Lähetä

< Takaisin

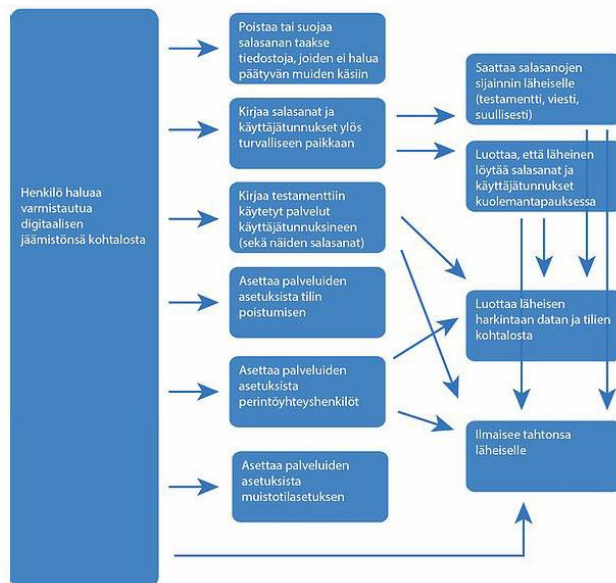
Oman digijäämistön kohtalo

Oletko miettinyt, mitä digitaaliseen jäämiställesi tapahtuu kun kuolet? Vaikka voisit kuvitella, että sukulaisesi tulee poistamaan tiliisi kuoltuasi, ei näin automaattisesti tapahdu. Kuolema on ystäville ja sukulaisille rankka tapahtuma ja digitaalinen muisto sinusta voidaan kokea korvaamattomana dokumentaationa yhteisistä hetkistä ja sinusta. Kuitenkin täysin valille hallintaa jääneet tilit voivat houkuttaa verkkorikollisia yms. Tiliin poistaminen saattaa myös olla yllättävän hankalaa sukulaiselle tiliin sisältämien eri käytänteiden, hitaiden käsittelyaikojen ja tarvittavien dokumenttien vuoksi.

Miksi digijäämistön kohtaloon varautuminen on tärkeää:

- Kuviasi ja muut tiedostosi päätyvät henkilöille, joille haluat niiden päätyvän tai vaihtoehtoisesti eivät päädy henkilöille, joille et halua niiden päätyvän
- Vähentää sukulaisien ja ystävien taakkaa (niin henkistä kuin ajallistakin)
 - Vähentää tiliin väärinkäyttöä ja tietojesi käyttöä rikoksissa
- Turhien tiliin ja tiedostojen poistaminen vähentää verkossa säilytetyn datan määrää ja suurempana kokonaisuutena datan säilytyksestä ja siirtämisestä koituvaa saastetta
 - DPR ei anna suojaa vainajille
 - Vainaja ei nauti yksityisyydensuojaa
 - Luottamuksellisen viestin suoja ja kirjesalaisuus eivät koske vainajaa
- Tekijänoikeusrikkomusten selvittäminen ja raportointi on hankalaa kun tekijänoikeuden haltija ei ole itse tekemässä tätä (esim. kuviesi väärinkäyttö)

Kuinka käyttäjä voi hallinnoida digitaalista jäämistään ja varmistaa sen halutunlaisen käsittelyn kuoleman tai toimintakyvyn menettämisen jälkeen

Mitä voin tehdä?

Älä lisää verkkoon mitään, mitä et siellä kuolemasi jälkeen halua olevan, on muuten hyvä ja yksinkertainen neuvo, mutta ei aina kauhean mahdollinen toteuttaa. Me tarvitsemme elämässämme palveluita, joiden emme todennäköisesti halua käsittelevän tietojamme menehtymisemme jälkeen. Turhimpia tai arkaluontoisempia tiedostoja, joita emme välttämättä tarvitse enää, voi kuitenkin jo käydä läpi tasaisin väliajoin ja poistaa, tai suojata salasanoin.

Salasanat ja käyttäjätunnukset

Voit kirjata turvalliseen paikkaan salasanat sekä käyttäjätunnukset omaistasi varten ja saattaa omaiselle tietoon, mistä nämä löytyvät.

Molemmat hoituvat esimerkiksi Googlen käyttämättömyydenhallintaa käyttäen, mutta siinä pilee omat tietoturvariskinsä. Salasananageri on myös yksi vaihtoehto salasanojen säilyttämiseen.

Liite 7. Ohjesivuston kuvakaappaus: sivu 3

< Takaisin

Kuinka hallinnoida läheisen digijäämistöä

Läheisellä on saattanut olla käytössään sosiaalisen median tilejä, joista et ehkä itsekään ole tietoinen. Kannattaa yrittää myös kysellä menehtyneen ystävilta, mitä nämä tietävät menehtyneen verkkokäytöstä ja mahdollisesti pyytää näiltä apua, mikäli edesmennyt on ilmaissut tahtonsa tilien poistosta tai sinä haluat poistaa kaikki tilit. Voit myös asettaa useimman tilin nykyaikana muistotilaan, jolloin tili on suojassa verkkorikollisilta, mutta muistot menehtyneestä edelleen saavutettavissa.

Mikäli omainen ei ole ilmaissut tahtoaan eläessään tai testamentissaan, on hankala tietää, mitä tämä tileilleen ja tiedostoilleen on halunnut tapahtuvan.

Salasanat ja käyttäjätunnukset

Onko omainen jättänyt esimerkiksi paperille käyttäjätunnuksia ja salasanoja? Näiden avulla voit kirjautua palveluun ja poistaa sen käytöstä. Muista kuitenkin että toisen tilille kirjautuminen rikkoo yleensä palvelun käyttöehtoja.

Sosiaalisen median palveluiden omat asetukset:

Google

(Youtube, Blogger, muut Googlen tuotteet)

Lähetä kuolleen käyttäjän tiliin liittyvä pyyntö:

<https://support.google.com/accounts/troubleshooter/6357590?hl=fi>

Tarvittavat dokumentit:

- viranomaisen myöntämä henkilöllisyystodistus tai ajokortti
- kuolleen henkilön kuolintodistuksesta
- mahdolliset lisäasiakirjat

Mikäli henkilö on asettanut käyttämättömyydenhallinta-asetuksen, poistuu tili tietyn ajan saatossa. Hän on mahdollisesti halutessaan laittanut jonkun henkilön vastaanottamaan tiettyjä tilin sisältämiä tiedostoja asettamalla kontaktihenkilöt, jotka saavat tästä tiedon.

Facebook

Ilmoita menehtynyt henkilö:

https://www.facebook.com/help/contact/234739086860192?helpref=fag_content

Tarvittavat dokumentit ja tiedot:

- kuolinaika
- kuolintodistus / kuolinilmoitus
- oma sähköpostiosoite

Tilin haltija on saattanut asettaa tilille perintäyhteyshenkilön ja antaa tälle valtuudet tilin muistotilasta tai poistamisesta.